

Ksiądz Walerian Meysztowicz (1893–1982). Droga do objęcia katedry nadzwyczajnej prawa kanonicznego na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie

Father Walerian Meysztowicz (1893–1982). The road to the Extraordinary Chair of Canon Law at the Faculty of Theology of the Stephen Bathory University in Vilnius

Священник Валериан Мейштович (1893–1982).

Путь к заведованию Чрезвычайной кафедрой канонического права на Богословском факультете Университета Стефана Батория в Вильнюсе

Священик Валериан Мейштович (1893–1982).

Шлях до завідувача Надзвичайної кафедри канонічного права на Богословському факультеті Вільнюського університету імені Стефана Батореґо

PRZEMYSŁAW MARCIN ŻUKOWSKI

Dr hab., prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego

e-mail: p.m.zukowski@uj.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-8584-3917>

Streszczenie: Artykuł traktuje o pewnym okresie życia ks. Waleriana Meysztowicza (1893–1982) i jego związkach z Wilnem. Autor stara się przybliżyć okoliczności pobierania nauki na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie oraz w wileńskim Seminarium Duchownym. Następnie omawia sprawę nostryfikacji uzyskanego w Rzymie doktoratu świętej teologii, co umożliwiło W. Meysztowiczowi objęcie wykładów zleconych oraz otworzyło drogę kariery naukowej. Kolejnym etapem była habilitacja i uzyskanie docentury z zakresu prawa kanonicznego. Po przejściu na emeryturę ks. Bronisława Żongołłowicza to w W. Meysztowiczu widziano jego następcę w Katedrze Prawa Kanonicznego na Wydziale Teologicznym USB. Sam B. Żongołłowicz bardzo promował W. Meysztowicza. Na podstawie przewidzianej prawem procedury W. Meysztowicz otrzymał od Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej nominację profesorską w dniu 14 września 1937 r. z uwagi na liczne obowiązki dyplomatyczne wynikające z posady w Ambasadzie Rzeczypospolitej Polskiej przy Stolicy Apostolskiej, W. Meysztowicz nie mógł wykonywać swoich obowiązków wykładowcy akademickiego. Kariere naukową w Wilnie przerwał mu wybuch II wojny światowej.

Słowa kluczowe: Walerian Meysztowicz, II Rzeczpospolita, Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie, prawo kanoniczne, historia nauki

Summary: The article discusses a period in the life of Fr. Walerian Meysztowicz (1893–1982) and his connections with Vilnius. The author attempts to describe the circumstances of his education at the Stephen Bathory University in Vilnius and at the Vilnius Seminary. He then discusses the recognition of the doctorate of sacred theology obtained in Rome, which enabled W. Meysztowicz to take up commissioned lectureships and opened the way to an academic career. This was followed by habilitation and a docent title in canon law. After Fr. Bronisław Żongołłowicz's retirement, it was W. Meysztowicz who was seen as his successor in the Chair of Canon Law at the Faculty of Theology of the Stephen Bathory University. B. Żongołłowicz himself intensely promoted W. Meysztowicz. Based on the procedure envisaged by law, W. Meysztowicz received his professorial appointment from the President of the Republic of Poland on 14 September 1937. Due to his numerous diplomatic duties resulting from his post at the Embassy of the Republic of Poland to the Holy See, W. Meysztowicz

was unable to fulfil his duties as an academic lecturer. His academic career in Vilnius was interrupted by the outbreak of the Second World War.

Key words: Walerian Meysztowicz, Second Polish Republic, Stephen Bathory University in Vilnius, canon law, history of science

Резюме: В статье рассматривается определенный период жизни священника Валериана Мейштовича (1893–1982), а также его связи с Вильнюсом. Автор пытается описать обстоятельства его обучения в университете Стефана Батория в Вильнюсе и в Вильнюсской семинарии. Затем он обсуждает вопрос о нострификации полученной в Риме степени кандидата наук в области священного богословия, которая позволила В. Мейштовичу получить заказ на проведение лекций и открыла путь к академической карьере. Следующим этапом стало получение степени доктора и должности доцента в области канонического права. После ухода на пенсию священника Бронислава Жонголловича именно в В. Мейштовиче видели его преемника на Кафедре канонического права на Богословском факультете Университета Стефана Батория. Сам В. Жонголлович значительно продвигал В. Мейштовича. В соответствии с установленной законом процедурой В. Мейштович получил профессорское назначение от президента Республики Польша 14 сентября 1937 г. Из-за многочисленных дипломатических обязанностей, связанных с его должностью в Посольстве Республики Польша при Святом Престоле, В. Мейштович не мог выполнять свои обязанности в качестве академического преподавателя. Его научная карьера в Вильнюсе была прервана началом Второй мировой войны.

Ключевые слова: Валериан Мейштович, Вторая Речь Посполитая, Университет Стефана Батория в Вильнюсе, каноническое право, история науки

Резюме: Стаття присвячена певному періоду в житті Священника Валеріана Мейштовича (1893–1982) та його зв'язкам з Вільнюсом. Автор намагається описати обставини його навчання у Вільнюському університеті імені Стефана Баторега та у Вільнюській семінарії. Далі він розглядає питання нострифікації отриманого в Римі докторату священного богослов'я, що дозволило В. Мейштовичу займатись замовленими лекціями і відкрило шлях до академічної кар'єри. Потім була габілітація і ступінь доктора з канонічного права. Після виходу на пенсію Священника Броніслава Жонголовича, саме у В. Мейштовичеві вбачали його наступника на кафедрі канонічного права на Богословському факультеті ВУСБ. Сам В. Жонголович всіляко сприяв просуванню В. Мейштовича. Згідно з юридично встановленою процедурою, 14 вересня 1937 р. В. Мейштович отримав номінацію на професорське звання від Президента Республіки Польща. Через численні дипломатичні зобов'язання, пов'язані з посадою в Посольстві Республіки Польща при Апостольській столиці, В. Мейштович не міг виконувати свої обов'язки академічного викладача. Його академічна кар'єра у Вільнюсі була перервана початком Другої світової війни.

Ключові слова: Валеріан Мейштович, Друга Річ Посполита, Віленський університет Стефана Баторега, канонічне право, історія науки

Wprowadzenie

W swoim dzienniku pod datą 23 listopada 1931 r. Walerian Meysztowicz zapisał:

Nikt nie zrozumie, czym dla nas Litwinów (nie lituwisów) jest Uniwersytet Wileński. To nie tylko źródło chwały i świetności dziadów, to nietylko zrealizowanie marzeń młodości, z czasów rosyjskiej szkoły. To jeszcze ostatnia reducja dawnej wielkości Litwy i Wilna, kiedy było ono jedynym miastem północy – kiedy jeszcze Berlin był wioską, Moskwa była Karawansarajem, Petersburga nie było, Warszawa była powiatówką, Paryż, Londyn ledwie się rodziły, to ostatnie wspomnienie królewskości Wilna, ostatni strzęp gospodarskiej purpury.

Boli, jak obelga, obojętność w stosunku do Uniwersytetu, obojętność tak zwykła i wśród [wyraz nieczytelny – M.Ż.] i wśród rodzimej demokracji nic nie pamiętającej¹.

Z przytoczonego cytatu przebija ogromny szacunek nie tylko do samej idei Uniwersytetu, lecz w szczególności do Wszechnicy Wileńskiej. Celem, jaki sobie postawiłem w niniejszym tekście, jest przybliżenie akademickiej drogi Waleriana Meysztowicza, począwszy od studiów na fakultecie teologicznym na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie (USB), przez nostryfikację stopnia doktorskiego, po uzyskanie prawa wykładania oraz objęcie katedry prawa kanonicznego na tej Wszechnicy.

Nasz bohater urodził się 24 (11 starego stylu)² czerwca 1893 r. w Pojościu koło Poniewieża (wówczas powiat poniewieski, gubernia kowieńska w Rosji; parafia poniewieska, diecezja żmudzka). Ojcem był Aleksander, a matką Zofia hrabina Korwin-Kossakowska herbu Ślepowron³. Szkołę średnią ukończył w Petersburgu, uczęszczając w latach szkolnych 1907/08–1912/13 do Cesarskiego Liceum Aleksandrowskiego (Aleksandra I), gdzie w 1913 r. otrzymał dyplom. Szkoła oferowała

¹ Lietuvos centrinis valstybės archyvas (dalej: LCVA), F. 1258, Ap. 1, b. 29, Spuścizna W. Meysztowicza, „Dziennik” (fragmenty). Por. W. Meysztowicz, *Gawędy o czasach i ludziach*, Londyn 1983 [oraz inne wydania w Polsce].

² Mimo że sam W. Meysztowicz podawał takie daty urodzenia, są one błędne. W XIX w. różnica między nowym a starym stylem kalendarzy wynosiła 12 dni. Różnica 13 dni obowiązuje od 1 marca 1900 r. Powinno być 23 (11 starego stylu) czerwca lub 24 (12 starego stylu) czerwca. Za datę urodzin W. Meysztowicza przyjmuje się powszechnie 24 czerwca według kalendarza gregoriańskiego. Zatem, stosując kalendarz juliański, trzeba uznać za dzień urodzin 12 czerwca.

³ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 52, Docenci i habilitacje 1931–1935, zaświadczenie z 21 czerwca 1930 r.; tamże, Akta studentów, akta W. Meysztowicza, zaświadczenie z 2 października 1922 r. W „Karcie ubezpieczeniowej” z 1935 r. wpisano jako datę urodzenia 25 czerwca 1893 r. Por. LCVA, F. 175, Ap. 1(I)Bb, b. 748, Teczka personalna W. Meysztowicza, Karta ubezpieczeniowa z 1935 r. Szerzej o biografii W. Meysztowicza zob. S. Gajewski, *Meysztowicz Walerian*, w: *Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego w Polsce*, t. K–P, red. R. Bender, Lublin 1994; J. Kopiec, Ks. *Walerian Meysztowicz (1893–1982). Dyplomata, prawnik i historyk w służbie kraju*, w: *Duchowieństwo polskie w świecie. Materiały VII Międzynarodowego Sympozjum Biografistyki Polonijnej. Papieski Uniwersytet Urbaniański, Rzym, 17–18 października 2002*, red. A. i Z. Judyccy, Toruń 2002; T. Krahel, *Meysztowicz Walerian*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1981–1993*, red. J. Mandziuk, Warszawa 1995; K. Lanckorońska, *Walerian Meysztowicz (1893–1982). In memoriam*, Antemurale (Rzym) 1982–1983, t. 26; P. Libera, *Walerian Meysztowicz (1893–1982)*, w: *Słownik biograficzny polskiego katolicyzmu społecznego*, t. 4, red. R. Łatka, Warszawa 2022; M. Paszkiewicz, *Walerian Meysztowicz (1893–1982)*, *Teki Historyczne* 1985, t. 18; E. Szczepanik, *Śp. prof. Ks. Prałat Walerian Meysztowicz*, *Rocznik Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie* (Londyn) 1981/82, t. 25; E. Tierling, *Ksiądz Meysztowicz „Gawędy o czasach i ludziach”*, w: *Literackie Kresy i bezkresy. Księga ofiarowana profesorowi Bolesławowi Hadaczkowi*, red. K.R. Łozowska, E. Tierling, Szczecin 2000; E. Wilemska, *Meysztowicz Walerian*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 12, red. E. Ziemann, Lublin 2008; H.D. Wojtyska, Ks. *Walerian Meysztowicz i jego „Antemurale”*, w: *Mistrz i przyjaciel. Księga pamiątkowa ku czci Księdza Profesora Marka Tomasza Zahajkiewicza*, red. J. Pałucki, Lublin 1997.

zajęcia z zakresu gimnazjum klasycznego oraz prawa⁴. Na rok akademicki 1913/14 udał się do Wiednia na studia z zakresu rolnictwa i handlu w Akademii Eksportowej. Wybuch I wojny światowej przerwał edukację W. Meysztowicza⁵.

W czasie Wielkiej Wojny, od 1914 do 1918 r. służył w armii Imperium Rosyjskiego, a od 1918 r. w Wojsku Polskim w 2 i 3 pułku ułanów, do lipca 1918 r. w Legionie Wschodnim oraz 13 Pułku Ułanów Wileńskich. Jako wachmistrz został zdemobilizowany w styczniu 1921 r.⁶ Odznaczony Krzyżem *Virtuti Militari* (nr 1482/24), Krzyżem Walecznych, dwukrotnie (nr 3440/4 i 38510) oraz Medalem Niepodległości dnia 19 grudnia 1930 r.⁷

Po demobilizacji w roku akademickim 1921/22 studiował filozofię i teologię w Seminarium Duchownym w Wilnie⁸. Następnie w latach akademickich 1922/23–1923/24 był studentem (słuchaczem) zwyczajnym Wydziału Teologicznego USB. Podanie o przyjęcie w charakterze studenta (słuchacza) zwyczajnego złożył 2 października 1922 r.⁹ Jako że nie dysponował oryginałem świadectwa dojrzałości, a takowe było wymagane przy wpisie, przedstawił zaświadczenie dwóch księży z Seminarium Duchownego w Wilnie – Jana Uszyłło, rektora oraz Zygmunta Lewickiego, profesora – którzy pod „odpowiedzialnością przysięgi służbowej” poświadczali, że W. Meysztowicz uzyskał w aleksandrowskim liceum w Petersburgu w 1910 r. maturę klasyczną, a w 1913 r. zaświadczenie odbytych w tymże liceum kursów prawniczych¹⁰. Dnia 22 października 1922 r. Komisja Kwalifikacyjna oświadczyła, że nie widzi przeszkód w przyjęciu naszego bohatera w poczet słuchaczy USB¹¹. W księdze immatrykulacyjnej zapisany został 30 stycznia 1923 r. pod numerem 1315¹².

Warto podkreślić, że w II trymestrze roku akademickiego 1922/23 W. Meysztowicz zapisał się na dwa seminaria – do Bronisława Żongołłowicza z prawa kanonicznego oraz do Antoniego Skorko z teologii dogmatycznej. To ostatnie kontynuował

⁴ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 20, Nostryfikacje, protokół z 14 listopada 1930 r.

⁵ Tamże, życiorys z 21 czerwca 1930 r.

⁶ Tamże. Por. LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 254, Akta studentów, akta W. Meysztowicza, karta wpisowa na trymestr I roku akademickiego 1922/23.

⁷ Tamże, b. 52, Docenci i habilitacje 1931–1935, życiorys z 1935 r. Por. Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (dalej: MWRiOP), sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza, życiorys 1935 r.

⁸ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 20, Nostryfikacje, życiorys z 21 czerwca 1930 r., protokół z 14 listopada 1930 r.

⁹ Tamże, b. 254, Akta studentów, akta W. Meysztowicza, podanie z 7 października 1922 r.

¹⁰ Tamże, zaświadczenie z 2 października 1922 r.

¹¹ Tamże, zaświadczenie z 22 października 1922 r.

¹² LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 20, Nostryfikacje, życiorys z 21 czerwca 1930 r., protokół z 14 listopada 1930 r. Por. tamże, b. 254, Akta studentów, akta W. Meysztowicza, kwestionariusz z 16 grudnia 1923 r.

w trymestrze III¹³ oraz w I roku akademickiego 1923/24¹⁴. W II trymestrze roku akademickiego 1923/24 zapisał się na seminarium z teologii apologetycznej do Bolesława Wilanowskiego¹⁵, a w III trymestrze tego roku na seminarium hebrajskie do Pawła Nowickiego¹⁶.

Od 1923 r. W. Meysztowicz był równocześnie sekretarzem arcybiskupa Wilna oraz prefektem Seminarium Diecezjalnego tamże¹⁷. W roku 1924 był członkiem Zarządu Koła Teologów Studentów USB¹⁸.

Z Wilna przeniósł się na studia do Rzymu, gdzie był słuchaczem Wydziału Prawa Papieskiego Ateneum (Atheneum Pontifici Seminarii Romani ad Lateranum). Spędził tam lata akademickie 1924/25–1925/26. Po przedłożeniu rozprawy zatytułowanej *Domicilium et quasi-domicilium eorumque effectus in Codice Juris Canonici* („Monographie Juridicae ex Ephemeride jus Pontificium excerptatae eiusue cura editae”, series I, fascic. XIX, Romae 1926) oraz złożeniu rygorozów (egzaminów ścisłych) uzyskał doktorat z prawa kanonicznego w dniu 1 lipca 1926 r.¹⁹

Po ukończeniu studiów we Włoszech powrócił do Wilna i został sekretarzem oraz kapelanem od września 1926 r. do 1928 r. nowego arcybiskupa Romualda Jałbrzykowskiego. W 1928 r. objął funkcję prefekta w Seminarium Duchownym w Wilnie, gdzie wykładał prawo kanoniczne²⁰.

¹³ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 254, Akta studentów, akta W. Meysztowicza, karty wpisowe dla Dziekanatu za rok akademicki 1922/23.

¹⁴ Tamże, b. 302, Karty albumowe z roku akademickiego 1923/24, W. Meysztowicz, karta za trymestr I.

¹⁵ Tamże, karta za trymestr II.

¹⁶ Tamże, karta za trymestr III.

¹⁷ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 20, Nostryfikacje, życiorys z 21 czerwca 1930 r. Jako prefekt Seminarium W. Meysztowicz przyzwolił pod koniec 1929 r. na powstanie czasopisma „Dzwonek Seminaryjny. Czasopismo studentów Seminarium Wileńskiego”. Por. J. Zając, *Czasopiśmiennictwo kościelnej prowincji wileńskiej w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2019.

¹⁸ P. Tomaszewski, *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie w latach 1919–1939. Studium z dziejów organizacji i postaw ideowych studentów*, Toruń 2018, s. 172.

¹⁹ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 20, Nostryfikacje, życiorys z 21 czerwca 1930 r., protokół z 14 listopada 1930 r. Por. tamże, Ap. 1(I)Bb, b. 748, Teczka personalna W. Meysztowicza, odpis dyplomu doktorskiego wraz z adnotacją o nostryfikacji.

²⁰ P. Libera, *Walerian Meysztowicz...*

1. Nostryfikacja doktoratu prawa kanonicznego jako doktoratu teologii

Według sprawozdania Wydziału Teologicznego USB za rok akademicki 1929/30 nostryfikowano dyplom doktora teologii (jako świętej teologii) W. Meysztowicza²¹. Nie jest to zupełnie zgodne z prawdą, gdyż nostryfikacja została zatwierdzona 27 listopada 1930 r., a zatem w roku akademickim 1930/31²².

Przejdźmy do szczegółowego omówienia tej sprawy. Dnia 21 czerwca 1930 r. W. Meysztowicz, zamieszkały wówczas w Wilnie przy ul. Mostowej 12 m. 6, wniósł „do Rady Wydziałowej Wydziału Teologicznego” podanie o nostryfikację uzyskanego w „Uniwersytecie św. Apolinarego w Rzymie” doktoratu prawa kanonicznego. Jako alegata załączył: 1) życiorys, 2) zaświadczenie (zamiast metryki), 3) świadectwo dojrzałości, 4) dokument wojskowy potwierdzający obywatelstwo polskie, 5) świadectwo moralności, 6) dyplom liceum z Petersburga, 7) dyplom doktorski, 8) broszurę „De Domicilio”²³.

Komisja nostryfikacyjna Wydziału Teologicznego zebrała się 14 listopada 1930 r. celem rozpatrzenia podania. Podczas posiedzenia stwierdzono:

- z uwagi na fakt, że W. Meysztowicz był studentem zwyczajnym na Wydziale Teologicznym, czyli spełniał wówczas wymogi zapisu, nie może być przeszkodą przy nostryfikacji nieposiadanie przez petenta świadectwa dojrzałości wydanego przez polską szkołę;
- czas studiów W. Meysztowicza wyniósł pięć lat: jeden rok w Seminarium Duchownym w Wilnie oraz po dwa lata na uczelniach w Wilnie oraz w Rzymie;
- podczas tych studiów W. Meysztowicz wysłuchał wszystkich przedmiotów przepisanych w programie studiów teologicznych²⁴.

W związku z powyższym Komisja, w myśl rozporządzenia Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (MWRiOP) z dnia 3 kwietnia 1924 r. o nostryfikacjach, uchwaliła wystąpić do Rady Wydziałowej, aby dyplom doktora prawa kanonicznego uznać za równoważny z dyplomem doktora świętej teologii wydawanym przez Wydział Teologiczny USB. Za datę nostryfikacji uznaje się dzień posiedzenia Komisji, czyli 27 listopada 1930 r.²⁵

²¹ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 29, Sprawozdania Wydziału, sprawozdanie za rok akademicki 1929/30.

²² Tamże, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, odpis dyplomu z adnotacją o nostryfikacji z 27 listopada 1930 r.

²³ Tamże, b. 20, Nostryfikacje, podanie z 21 czerwca 1930 r. Wszystkie dokumenty odebrał 20 lutego 1931 r.

²⁴ Tamże, protokół z 14 listopada 1930 r.

²⁵ Tamże.

Był to chronologicznie czwarty (z 12 łącznie) nostryfikowany doktorat świętej teologii na Wydziale Teologicznym USB²⁶.

2. Wykłady zleczone

Nostryfikacja dyplomu doktorskiego zainicjowała naukowe związki W. Meysztowicza z wileńskim fakultetem teologicznym. W latach akademickich 1930/31–1931/32 prowadził on wykłady zleczone. Współtworzył, jako duszpasterz akademicki, miesięcznik „Pax”²⁷.

W 1932 r. W. Meysztowicz został radcą kanonicznym Ambasady Rzeczypospolitej przy Stolicy Apostolskiej²⁸. Bronisław Żongołłowicz widział bohatera niniejszego tekstu w Rzymie już w 1931 r. W tymże roku, 26 maja, zmarł ks. Kazimierz Skirmunt, dotychczasowy radca kanoniczny. Wyjazd opóźnił się za sprawą samego Bronisława Żongołłowicza, który nie chciał „[...] siebie pozbawiać następcy na katedrze w Wilnie”²⁹. Zdanie to można uznać za myśl przewodnią tego tekstu, gdyż – toutes proportions gardées – katedra uniwersytecka czekała na W. Meysztowicza wcześniej, niż on powziął zamiar ubiegania się o nią, a w sprawie jej obsadzenia B. Żongołłowicz odegrał kluczową rolę. Nie tylko – wyprzedzając chronologię narracji – jako wiceminister resortu odpowiedzialnego za obsadę katedr, ale przede wszystkim jako profesor, który zwolni dla W. Meysztowicza katedrę prawa kanonicznego w Wilnie. Zatem kiedy 12 czerwca 1931 r. B. Żongołłowicz powiedział W. Meysztowiczowi o nominacji, ten nie był tą informacją zachwycony. „Zdaje się Meysztowicz woli – skonstatował B. Żongołłowicz – katedrę profesorską w Wilnie, niż posadę w Rzymie przy Ambasadzie”³⁰.

Przywołany tu B. Żongołłowicz, profesor prawa kanonicznego na Wydziale Teologicznym USB, dziekan tegoż wydziału i prorektor Almae Matris Vilmensis, był również od czerwca 1930 do kwietnia 1936 r. podsekretarzem stanu (w randze wiceministra) w MWRiOP. Dlatego też w latach akademickich 1930/31–1935/36

²⁶ Tamże, Ap. 1(I)Bb, b. 748, Teczka personalna W. Meysztowicza, odpis dyplomu doktorskiego wraz z adnotacją o nostryfikacji.

²⁷ J. Zając, *Czasopiśmiennictwo kościelnej prowincji...*, passim. W. Meysztowicz był współzałożycielem Korporacji „Concordia”. Por. B. Żongołłowicz, *Dzienniki 1930–1936*, oprac. D. Zamojska, Warszawa 2004, s. 192.

²⁸ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 52, Docenci i habilitacje 1931–1935, życiorys z 1935 r. Por. AAN, MWRiOP, sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza, życiorys 1935 r.

²⁹ B. Żongołłowicz, *Dzienniki...*, s. 175.

³⁰ Tamże, s. 179.

wobec licznych i absorbujących obowiązków w resorcie miał ograniczoną pulę zajęć (dziś powiedzielibyśmy pensum) na fakultecie. Przede wszystkim nie prowadził ćwiczeń seminaryjnych. Tylko w I trymestrze roku akademickiego 1935/36 opuścił 12 godzin wykładów³¹.

Zastępczo wykłady za B. Żongołłowicza prowadził W. Meysztowicz. I tak, na podstawie uchwały Rady Wydziału Teologicznego z dnia 21 czerwca 1930 r., na rok akademicki 1930/31 W. Meysztowicz miał zlecone trzy godziny tygodniowo wykładów z prawa kanonicznego³². Podobnie rzecz się miała z wykładami (uchwała Rady Wydziałowej z dnia 18 czerwca 1931 r.) na rok akademicki 1931/32. Te, według ogłoszenia W. Meysztowicza, miały się rozpocząć 5 października 1931 r. i dotyczyć prawa publicznego Kościoła³³. Można nadmienić, iż W. Meysztowicz uczestniczył we Fryburgu w zjeździe „Pax Romana” w 1931 r. (w kontekście Unii)³⁴.

Sytuacja z wykładami zastępczymi miała się powtórzyć i w kolejnym roku akademickim – 1932/33, ale W. Meysztowicz z wykładów zrezygnował³⁵. Wiadomym powodem tej decyzji był fakt wspomnianej nominacji na radcę kanonicznego Ambasady Rzeczypospolitej przy Stolicy Apostolskiej. Wykłady powierzono Janowi Ellertowi, w wymiarze 2 godzin w trymestrze z prawa publicznego Kościoła³⁶. On również prowadził wykłady w latach akademickich 1933/34–1934/35: kościelne prawo publiczne – 2 godziny oraz kanoniczny przewód sądowy – 1 godzina³⁷.

---

³¹ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 73, Sprawy Wydziału Teologicznego 1932–1939, pismo z 22 stycznia 1936 r.

³² Tamże, b. 87, Zastępcy profesorów 1928–1940, pismo z 25 czerwca 1930 r. Por. tamże, b. 40, Wykłady zlecone 1923–1933, pismo z 25 czerwca 1930 r., pismo z 12 VIII 1930 r.

³³ Tamże, b. 87, Zastępcy profesorów 1928–1940, pismo z 19 czerwca 1931 r. Por. tamże, b. 40, Wykłady zlecone 1923–1933, pismo z 29 września 1931 r., pismo z 5 października 1931 r.

³⁴ B. Żongołłowicz, *Dzienniki...*, s. 194. Jako radca kanoniczny w Rzymie m.in. tym się zajmował (sprawa organizacji kościoła na Wschodzie). Por. B. Żongołłowicz, *Dzienniki...*, s. 392, 431, 433, 457.

³⁵ LCVA, F. 175, Ap. 1(I)A, b. 290, Wykłady zlecone 1931–1933, pismo z 28 października 1932 r., pismo z 15 listopada 1932 r.; tamże, b. 40, Wykłady zlecone 1923–1933, pismo z 10 czerwca 1932 r., pismo z 5 lipca 1932 r.

³⁶ Tamże, b. 40, Wykłady zlecone 1923–1933, pismo z 28 października 1932 r., pismo z 21 listopada 1932 r.

³⁷ Tamże, b. 83, Wykłady zlecone 1933–1939, pismo z 21 października 1933 r., pismo z 30 października 1933 r. Por. tamże, b. 40, Wykłady zlecone 1923–1933, pismo z 19 maja 1933 r.; tamże, b. 83, Wykłady zlecone 1933–1939, pismo z 20 czerwca 1934 r., pismo z 6 kwietnia 1935 r.

3. Habilitacja z zakresu prawa kanonicznego³⁸

Pierwsze wzmianki o habilitacji W. Meysztowicza pochodzą z 10 października 1930 r. Wówczas B. Żongołłowicz zanotował, że zgadza się, aby przedłożona mu do opinii rozprawa *Prawo Kościoła w Polsce* autorstwa naszego bohatera „[...] mogła być również rozprawą habilitacyjną po przeróbkach. Biada Meysztowicz, że źle posiada łacinę”³⁹. Kiedy 6 grudnia 1930 r. B. Żongołłowicz był z wizytą w domu rodzinnym Aleksandrostwa Meysztowiczów, ci podkreślili, że pragnęliby, aby ich syn „[...] najprędzej został profesorem”⁴⁰. Nic z tych szybkich planów jak dotąd nie wychodziło. Pod datą 6 marca 1931 r. B. Żongołłowicz zapisał, iż radził W. Meysztowiczowi „przenieść studia kanonistyczne na grunt historyczny, opracować własność u nas na Kościołach XVI–XVIII w. – będzie to rewelacja w nauce, gdyż Zachód kończy własność na kościołach XIII w.”⁴¹.

Dnia 5 października 1931 r. B. Żongołłowicz zanotował, iż Aleksander Meysztowicz uważa, że syn powinien pojechać do Rzymu. Nie widzi dla niego w Wilnie żadnej przyszłości poza katedrą, ale dopiero po emerytowaniu B. Żongołłowicza. Sam B. Żongołłowicz widział W. Meysztowicza jako biskupa, dla dobra Kościoła, lecz bał się, aby w Rzymie „przez jedno nieostrożne powiedzenie” nie stracił czy to biskupiego stolca, czy uniwersyteckiej katedry na Wydziale Teologicznym USB⁴².

O meritum załatwienia sprawy można mówić od momentu „polecenia” wydanego przez „księdza profesora” B. Żongołłowicza, podsekretarza stanu w MWRiOP. Pod datą 29 września 1935 r. zapisał: „Wczoraj, sobota, od godz. 6 do 8.45 był u mnie w biurze Meysztowicz. Wręczył rozprawę habilitacyjną z prawa kościelnego”⁴³. Następnym krokiem było wysłanie trzech listów; dwóch prywatnych do Heleny

³⁸ Statut Tymczasowy Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, Wilno 1919; ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich, Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247. Por. J. Jastrzębski, *Habilitacja w państwowym szkolnictwie akademickim II Rzeczypospolitej*, *Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki* 2010, t. 19, nr 1–2, s. 63–81; K. Wojtczak, *O stopniach naukowych i veniam legendi w II Rzeczypospolitej (część I)*, *Studia Prawa Publicznego* 2014, nr 3; też, *O stopniach naukowych i veniam legendi w II Rzeczypospolitej (część II)*, *Studia Prawa Publicznego* 2014, nr 4.

³⁹ B. Żongołłowicz, *Dzienniki...*, s. 59.

⁴⁰ Tamże, s. 93.

⁴¹ Tamże, s. 143.

⁴² Tamże, s. 225. B. Żongołłowicz rekomendował 31 marca 1932 r. premierowi A. Prystorowi W. Meysztowicza na biskupa Pińska. Premier wyszedł z propozycją Tarnowa. Na początku 1932 r. nuncjusz apostolski w Polsce przedstawił trzech kandydatów na biskupstwo polowe: Jana Mauersbergera, W. Meysztowicza i B. Żongołłowicza. Jednak żadna z tych kandydatur nie przeszła z powodu następującej argumentacji: pierwszy – niepoważny, drugi – za młody, a trzeci to profesor i nie umie rozmawiać z żołnierzami. Por. tamże, s. 314–315, 348, 362, 366.

⁴³ Tamże, s. 663.

Kozieł-Poklewskiej, sekretarz Dziekanatu Wydziału Teologicznego i Leona Puciaty oraz jednego oficjalnego do Rady Wydziałowej fakultetu teologicznego USB.

Szanowna Pani,

Ksiądz Prof. Żongołłowicz chciał, bym złożył do Rady Wydziałowej podanie o habilitację. Podanie takowe przesyłam na ręce Pani, z prośbą by Pani zechciała wnieść je do Księdza Dziekana. Tylko dobroć Pani i Jej wielka życzliwość pozwalają mi na zwrócenie się do Pani bezpośrednio: chodzi bowiem o uzupełnienie mego podania załącznikami. Zostawiłem w piśmie do Rady wydziałowej miejsce, gdzie ilość tych załączników ma być wpisana, gdyż sam nie wiem, jakie załączniki są potrzebne. Na wszelki wypadek przesyłam równocześnie moje dyplomy (Liceum, i doktorat nostryfikowany) – oraz „Curriculum vitae”. Być może, że trzeba załączyć moją pracę, na podstawie której habilitacja się ma odbyć: może Pani zechce wydostać odpowiednią ilość egzemplarzy od „Studiów Teologicznych”. Jeżeli trzeba załączyć dawniejsze prace, to Pani ma w Dziekanacie egzemplarze „De Domicilio” i „De Condicine Juridica Ecclesiae in Polonia”. Niech Pani je załączy nie czekając nim przyślę z Rzymu inne egzemplarze, dla uzupełnienia biblioteki Wydziału.

Pani wybaczy moją śmiałość z jaką o to wszystko Panią proszę.
Wdzięczność moja będzie prawdziwa i szczerą.
Proszę przyjąć wyrazy bardzo wysokiej czci.
Sługa w Chrystusie
X. W. Meysztowicz⁴⁴

Szanowny i Kochany Księżu Profesorze,

Miałem audjencję u Księdza Ministra. Polecono mi natychmiast złożyć podanie do Rady Wydziałowej. Zauważyłem pewien pośpiech ze strony Jego Ekscelencji – zapowiedział mi, że chce, by w ciągu trzech tygodni najdalej habilitacja była skończona. Kazał mi, bym ze swojej strony zrobił wszystko natychmiast. W jednym tylko nie usлуchałem rozkazów: podanie i załączniki posłałem nie Księdzu Profesorowi, lecz Pani Poklewskiej prosząc ją równocześnie o uzupełnienie braków tego aktu. Ale donoszę o wszystkim Księdzu Profesorowi, gdyż taka była wysoko wola.

Zresztą nic nowego. Qui nessuno sa niente.
Modlitwom się polecam
X Walerjan Meysztowicz⁴⁵

---

⁴⁴ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 52, Docenci i habilitacje 1931–1935, list z 29 września 1935 r.

⁴⁵ Tamże, list bez daty.

Z Warszawy dnia 30 września 1935 r. W. Meysztowicz przesłał na ręce dziekana (Rady Wydziałowej) Wydziału Teologicznego USB podanie o udzielenie *venia legendi* z zakresu prawa kanonicznego na podstawie rozprawy zatytułowanej *Dobra kościelne jako przedmiot uprawnień w prawie Wielkiego Księstwa Litewskiego* („Studia Teologiczne” 1935, t. 8)⁴⁶. Dnia 10 października 1935 r. Rada przychyliła się do prośby petenta, w skład komisji habilitacyjnej powołując jednomyślnie B. Żongołłowicza jako referenta głównego oraz Aleksandra Wóycickiego jako prodziekana i przewodniczącego tejże Komisji z własnego grona, a także Bolesława Wilanowskiego, który nadal występował jako ksiądz, członka Rady Wydziału Prawa i Nauk Społecznych USB – jako koreferentów⁴⁷.

Dnia 11 marca 1935 r. z Warszawy B. Żongołłowicz przesłał referat o rozprawie habilitacyjnej W. Meysztowicza. Jak sam napisał, przesyła „spóźnioną przez nawał pracy ocenę rozprawy habilitacyjnej X. D-ra Meysztowicza”⁴⁸. Dnia następnego pod referatem podpisał się B. Wilanowski i do też zawartych w opinii głównego referenta „dołączył się całkowicie”⁴⁹. Komisja już 13 marca 1936 r. odbyła posiedzenie, na którym B. Żongołłowicz przedstawił swój referat co do kwalifikacji naukowych i personalnych kandydata. Komisja uchwaliła jednogłośnie wystąpić do Rady o nadanie prawa wykładania W. Meysztowiczowi z jednoczesnym zwolnieniem od drugiego (dyskusja) i trzeciego (wykład) aktu habilitacyjnego⁵⁰.

Pomimo powyższego stanowiska Komisji W. Meysztowicz załączył do swojego podania trzy propozycje tematu ewentualnego wykładu habilitacyjnego: 1) „Dobra kościelne w Wielkim Księstwie Litewskim”, 2) „Literatura i źródła do traktatu o stosunku kościoła i państwa w Polsce współczesnej” oraz 3) „Procedura w sprawach o dyspensowanie małżeństwa niedokonanego”⁵¹.

⁴⁶ Tamże, podanie z 30 września 1935 r. Podanie wpłynęło do Dziekanatu 2 października 1935 r.

⁴⁷ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 69, Protokoły posiedzeń Rady Wydziału Teologicznego, protokół z 10 października 1935 r. Por. tamże, b. 52, Docenci i habilitacje 1931–1935, odpis protokołu z 10 października 1935 r., pismo z 24 kwietnia 1936 r.; AAN, MWRiOP, sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza, pismo z 24 kwietnia 1936 r., odpis protokołu z 10 października 1935 r. Do B. Wilanowskiego pismo zostało oficjalnie wysłane 16 października 1935 r., a do B. Żongołłowicza dzień później. Por. LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 52, Docenci i habilitacje 1931–1935, pismo z 16 października 1935 r., pismo z 17 października 1935 r.

⁴⁸ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 52, Docenci i habilitacje 1931–1935, pismo z 11 marca 1936 r.

⁴⁹ Por. Aneks 2.

⁵⁰ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 52, Docenci i habilitacje 1931–1935, protokół posiedzenia Komisji z 13 marca 1936 r., pismo z 24 kwietnia 1936 r. Por. AAN, MWRiOP, sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza, odpis protokołu posiedzenia Komisji z 13 marca 1936 r., pismo z 24 kwietnia 1936 r.

⁵¹ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 52, Docenci i habilitacje 1931–1935, spis propozycji wykładów z 1936 r. Por. AAN, MWRiOP, sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza, spis propozycji wykładów z 1936 r.

Dnia 23 kwietnia 1936 r. Rada Wydziałowa wysłuchała referatu Komisji i uchwaliła jednogłośnie przyznanie prawa wykładania i tytułu docenta prawa kanonicznego USB⁵². Senat Akademicki USB zatwierdził uchwałę dnia 24 kwietnia 1936 r., a minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego zatwierdził habilitację już 14 maja 1936 r.⁵³

4. Ankieta profesorska i procedura nominacji⁵⁴

W 1935 r. B. Żongołłowicz osiągnął 65. rok życia. Zgodnie z ówczesnymi przepisami prawa oznaczało to nabycie prawa do przejścia na emeryturę przez profesora pozostającego na katedrze. Niemniej na wniosek zainteresowanego, poparty uchwałą właściwej rady wydziałowej, minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego mógł – mimo osiągnięcia *venia etatis* – pozostawić profesora na katedrze. Przedłużenie pozostania na katedrze mogło zostać wydane na kolejny rok akademicki, jednak nie dłużej niż na pięć kolejnych lat, zatem do osiągnięcia 70. roku życia wykładowcy. W przypadku B. Żongołłowicza Rada Wydziału Teologicznego wystąpiła do MWRiOP o przedłużenie jego zatrudnienia na rok akademicki 1935/36. W tym samym czasie Rada pochyliła się nad sprawą następstwa na katedrze prawa kanonicznego, gdyż wszystko wskazywało na to, że wraz z końcem tego roku akademickiego B. Żongołłowicz nie będzie prosił o przedłużenie *venia etatis* i przejście na zasłużoną emeryturę⁵⁵. Zwłaszcza że – tak jak i w latach poprzednich – w roku akademickim 1935/36 wykład zlecony z kanonicznego przewodu sądowego prowadził J. Ellert⁵⁶.

⁵² LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 69, Protokoły posiedzeń Rady Wydziału Teologicznego, protokół z 23 kwietnia 1936 r.; tamże, Ap. 1(I)Bb, b. 748, Teczka personalna W. Meysztowicza, pismo z 24 kwietnia 1936 r. Por. AAN, MWRiOP, sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza, pismo z 24 kwietnia 1936 r., odpis protokołu z 23 kwietnia 1936 r.

⁵³ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 52, Docenci i habilitacje 1931–1935, zatwierdzenie z 14 maja 1936 r. Por. tamże, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, zatwierdzenie z 14 maja 1936 r.; tamże, b. 72, Sprawozdania Wydziału, sprawozdanie za rok akademicki 1935/36; *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1936/37*, Wilno 1937, s. 10.

⁵⁴ Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich, Dz. U. z 1933 r. Nr 29, poz. 247.

⁵⁵ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, pismo z 11 lipca 1935. Por. tamże, b. 72, Sprawozdania Wydziału, sprawozdanie za rok akademicki 1935/36; Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 lutego 1928 r. o stosunku służbowym profesorów państwowych szkół akademickich i pomocniczych sił naukowych tych szkół, Dz. U. z 1928 r. Nr 24, poz. 204.

⁵⁶ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 83, Wykłady zlecone 1933–1939, pismo z 8 października 1935 r. Por. tamże, b. 72, Sprawozdania Wydziału, sprawozdanie za rok akademicki 1935/36.

Z dniem 1 maja (30 kwietnia) 1936 r., z powodu przekroczenia granicy wieku i na prośbę samego petenta złożoną 2 kwietnia 1936 r., minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego przeniósł B. Żongołłowicza w stan spoczynku⁵⁷. Na dzień 28 kwietnia 1936 r. dziekan Wydziału Teologicznego Ignacy Świrski zaprosił (na godzinę 16.00 w sali VII w głównym gmachu USB) na jego ostatni wykład z prawa kanonicznego⁵⁸.

Ustąpienie B. Żongołłowicza nastąpiło niemal dwa miesiące przed wakacjami i dlatego na wdrożenie procedury zmierzającej do obsadzenia uwolnionej katedry zostało za mało czasu. Z tego powodu, aby w wykładach nie nastąpiła luka, Rada Wydziałowa dnia 15 września 1936 r. uchwaliła powierzenie wykładów zleconych z prawa kanonicznego, opłaconych z budżetu nieobsadzonej katedry, ponownie J. Ellertowi⁵⁹.

Jednocześnie jako zatwierdzony docent W. Meysztowicz miał obowiązek ogłosić wykłady. W liście nadanym 3 września 1936 r. z Rzymu zadeklarował:

[...] gotowość do wygłoszenia dziesięciu wykładów na temat „Religia i Kościół Katolicki w konstytucjach państw współczesnych”.

Proszę o wskazanie mi terminu, w którym mógłbym wymienione wykłady wygłosić.

Wolałbym, ze względu na możliwość urlopu, by termin ten wypadł możliwie na samym początku roku akademickiego, i by wykłady następowały jeden po drugim w jak najkrótszych odstępach, nie wiążąc mnie z Wilnem na dłużej, niż na tydzień lub dwa. Lato w tutejszym upale zmęczyło mnie bardzo, i będę prawdopodobnie potrzebował kuracji⁶⁰.

W tym samym czasie ruszyła procedura zmierzająca do wyboru najodpowiedniejszego kandydata na katedrę prawa kanonicznego na Wydziale Teologicznym USB. W tym celu do wszystkich profesorów wykładających ten przedmiot we wszystkich szkołach akademickich została wysłana 18 maja 1936 r. ankieta z prośbą o wskazanie, kogo widzą jako najodpowiedniejszego kandydata do zaproponowania na nieobsadzoną katedrę⁶¹.

⁵⁷ Tamże, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, pismo z kwietnia 1936 r. Por. tamże, b. 72, Sprawozdania Wydziału, sprawozdanie za rok akademicki 1935/36.

⁵⁸ Tamże, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, ogłoszenie z 27 kwietnia 1936 r.

⁵⁹ Tamże, b. 83, Wykłady zlecone 1933–1939, pismo z 15 września 1936 r.

⁶⁰ Tamże, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, list z 3 września 1936 r. Propozycja godzin i dni wykładów została przesłana W. Meysztowiczowi 29 września 1936 r. Por. tamże, pismo z 29 września 1936 r.

⁶¹ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, pisma z 18 maja 1936 r.

Odpowiedzi na ankietę udzielili – w kolejności chronologicznej: Ignacy Grabowski, Władysław Abraham, Michał Wyszyński, Tadeusz Silnicki, Bolesław Wilanowski, Adam Vetulani⁶².

Ignacy Grabowski, profesor Uniwersytetu Józefa Piłsudskiego w Warszawie, wskazał w swojej krótkiej, kilkulinijkowej odpowiedzi z dnia 28 maja 1936 r. W. Meysztowicza⁶³.

Z kolei dnia 31 maja 1936 r. napisał Władysław Abraham:

Czyniąc zadość życzeniom Rady Wydziału teologicznego Uniwersytetu Stefana Batorego w sprawie wskazania kandydata na opróżnioną katedrę prawa kanonicznego, mam zaszczyt, obok tych ewentualnych kandydatów, którzy jako profesorowie zwyczajni lub nadzwyczajni zajmują już katedry uniwersyteckie, zwrócić uwagę przede wszystkim na jednego z młodszych kanonistów Ks. Dra Piotra Kałwę z Lublina. Jest on kandydatem niezwykle ukwalifikowanym nie tylko jako historyk prawa kanonicznego, lecz również jako dogmatyk. Pracuje naukowo niemal od lat 10-ciu a jego obszerna praca historyczno-prawna, Powstanie i rozwój polskiej kolendy jako daniny kościelnej, Lwów 1933, str. 353, tak pod względem znajomości przedmiotu, literatury i metody badań naukowych nauce naszej zaszczyt przynosi. Poza tem zajmował się on również całym szeregiem różnorodnych innych zagadnień jak: Rady Kościelne / Przegl. diec. Kielecki 1926, Małżeństwa mieszane – w pracy zbiorowej Małżeństwa w świetle nauki katolickiej, Lublin 1928, Działalność kościelna Katarzyny Wapowskiej, Lwów 1931, Unieważnienia małżeństwa, Rozłączenie i rozwód, w pracy zbiorowej Rozbiór krytyczny projektu prawa małż. Komisji Kodyf., Lublin 1932, Przywilej fundacyjny Władysława Jagiełły dla Kapituły Chełmskiej w Kwartalniku hist. 1933, Skutki adopcji cywilnej w Kościelnym prawie małżeńskim, Lublin 1935 i wreszcie Kościół i sprawy religijne w nowej konstytucji Polskiej, w pracy zbiorowej „Kościół”, Lublin 1936. Wszystkie te prace odznaczają się ściśle naukowym ujęciem przedmiotu, oryginalnością poglądów historycznych lub prawniczą bystrością. Kandydat ten wykłada prawo kanoniczne od szeregu lat na Wydziale tegoż Prawa w Uniwersytecie Lubelskim a przed dwoma laty habilitował się do tego przedmiotu na Wydziale prawnym Uniwersytetu Lwowskiego. Jest on też zarazem bardzo cenną siłą pedagogiczną⁶⁴.

⁶² Dnia 15 czerwca 1936 r. dziekan I. Świrski wysłał przypomnienie do profesorów B. Wilanowskiego, T. Silnickiego oraz A. Vetulaniego, aby ci nadesłali swoje odpowiedzi. Por. LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, pisma z 15 czerwca 1936 r.

⁶³ AAN, MWRiOP, sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza, opinia z 28 maja 1936 r.; LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, opinia z 28 maja 1936 r.

⁶⁴ AAN, MWRiOP, sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza, opinia z 31 maja 1936 r.; LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, opinia z 31 maja 1936 r.

Wskazał zatem P. Kałwę, docenta Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (UJK)⁶⁵.

Michał Wyszyński, profesor prawa kanonicznego na Wydziale Teologicznym UJK, odpisał 9 czerwca 1936 r. następująco:

W przeświadczeniu, że żaden z profesorów, wykładających prawo kanoniczne przy Wydziałach Uniwersytetów w Polsce, nie reflektuje na katedrę prawa kanonicznego przy Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego, muszę zwrócić uwagę na dwóch docentów prawa kanonicznego, a mianowicie na Księdza Krzemienieckiego docenta Uniwersytetu Krakowskiego i Księdza Piotra Kałwę, docenta Uniwersytetu Lwowskiego.

Pierwszy kandydat został już wzięty pod uwagę przy obsadzaniu wakuującej katedry prawa kanonicznego przy Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Krakowskiego, zatem moim zdaniem nie wchodzi tu w rachubę.

Drugi kandydat t.j. Ksiądz Kałwa nadaje się moim zdaniem w całej pełni, aby go wzięto pod rozwagę przy obsadzaniu wakuującej katedry prawa kanonicznego na Waszym Wydziale, a to z następujących powodów: posiada ukończone dwa Wydziały, teologiczny i prawniczy; prace jego zostały przychylnie ocenione przez krytykę polską jak i zagraniczną; jako wykładowca przy Wydziale prawniczym Katolickiego Uniwersytetu w Lublinie cieszy się jak najlepszą opinią⁶⁶.

Pojawiło się więc drugie wskazanie na P. Kałwę oraz doszedł trzeci kandydat – Jan Krzemieniecki z Krakowa⁶⁷.

Długą i obszerną – w porównaniu do innych – opinię nadesłał z Poznania 17 czerwca 1936 r. T. Silnicki:

[...] Przedewszystkiem proszę przyjąć me usprawiedliwienie, że nie dałem odpowiedzi na pismo pierwsze z dn. 18.V. w tej samej sprawie. Bawiłem bowiem wówczas w Niemczech /Wrocław – Berlin/, dokąd wyjechałem dla badań naukowych, a kiedy przed 10ciu dniami powróciłem i w domu czekające na mnie owo pismo znalazłem, nie byłem pewny, czy z powodu opóźnienia rzecz jest jeszcze aktualna. Skoro jednak zostałem drugim listem przynaglony, postaram się uczynić zadość życzeniu Księdza dziekana. Najpierw stwierdzić muszę rzecz dobrze znaną, że w dziedzinie prawa kościelnego brak jest obecnie młodych sił o takim wyrobieniu naukowym i pedagogiczno-universyteckim, by im bez większego ryzyka można było powierzyć katedrę tak ważnego przedmiotu. Co najwyżej możnaby mówić o godzinach zleconych – nawet bowiem na zastępcę profesora nie widzę na razie odpowiedniego kandydata. W szczególności nie

⁶⁵ Tamże.

⁶⁶ Por. AAN, MWRiOP, sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza, opinia z 9 czerwca 1936 r.; LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, opinia z 9 czerwca 1936 r.

⁶⁷ Tamże.

uważam jeszcze za takiego Ks. Meysztowicza, o którym krążą pogłoski, że właśnie na to miejsce kandyduje. Zapewne za lat kilka, gdy będzie mógł wykazać się liczniejszym ilościowo, a lepszym jakościowo dorobkiem naukowym, niż dotychczasowy, będzie wzięty pod uwagę, w tej chwili jednak stawia on pierwsze kroki na naukowym polu i dlatego na tak szczupłej podstawie niepodobna o jego przyszłości przesądzać, a tem bardziej od razu katedry mu dawać.

Natomiast pośród pracowników zupełnie dojrzałych jest na szczęście kandydat pierwszorzędnej wartości. Jest nim X. Piotr Kałwa, profesor uniwersytetu lubelskiego. Wyszedł on z najlepszej w Polsce szkoły, bo ze słynnego seminarjum prof. Władysława Abrahama we Lwowie i jak to dobrze wiem z rozmów osobistych – był przez Mistrza zawsze wysoko ceniony, co zdarza się rzadko, gdyż prof. Abraham na ogół odnosił się do młodszych pracowników z dużym krytycyzmem. X. Kałwa jest autorem wielkiej i niezwykle cennej pracy prawno-histerycznej p.t. „Kolenda jako danina Kościelna w Polsce”, która to praca o wprost rewelacyjnych wynikach stanowi nader poważne wzbogacenie naszej dość ubogiej kanonistycznej literatury. Poza tem w Księdze pamiątkowej ku czci prof. Abrahama ogłosił piękną historyczną rozprawę p.t. „Działalność kościelna Katarzyny Wapowskiej w ziemi sanockiej”, ostatnio zaś wydał pracę dogmatyczno-prawną p.t. „Skutki adopcji”. Dowodzi to wszechstronności jego uzdolnień i przygotowania. Opanował bowiem w równie doskonałym stopniu obie potrzebne kanoniście metody: historyczną i dogmatyczną, i na obu polach pochlubić się może wynikami nader dodatnimi. Zważywszy przytem jego doświadczenie pedagogiczne wyniesione z działalności kilkuletniej na uniwersytecie w Lublinie można go istotnie życzyć dla każdego, nawet stołecznego uniwersytetu. Jest to poza tem człowiek skromny i cichy, koleżeński i miły w obcowaniu tak, że w żadnym środowisku, nawet bardzo odmiennem od tego, do którego przywykł, nie raziłby, bo wszędzie potrafiłby się dostosować i byłby tylko czynnikiem harmonji, nie zaś rozdzwiku. Jest to wybitny kapłan. Nie wiem tylko, czy X. Prof. Kałwa zdecydowałby się na zamianę Lublina na Wilno, gdyż nie porozumiewałem się z nim w tej sprawie. Jest to zresztą rzecz wykraczająca poza ramy opinji, którą miałem napisać⁶⁸.

Tym samym trzeci głos padł na P. Kałwę przy jednoczesnej konstatacji, że W. Meysztowicz nie jest jeszcze gotowy do objęcia katedry⁶⁹.

Kolejną odpowiedź, z 18 czerwca 1936 r., przesłał B. Wilanowski. Ten był ksiądz i profesor Wydziału Teologicznego USB, a w chwili zajmowania stanowiska w sprawie obsadzenia katedry prawa kanonicznego na fakultecie teologicznym był profesorem na katedrze prawa kościelnego na Wydziale Prawa i Nauk Społecznych

⁶⁸ AAN, MWRiOP, sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza, opinia z 17 czerwca 1936 r.; LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, opinia z 17 czerwca 1936 r.

⁶⁹ Tamże.

USB, skonstatował, iż „[...] mojem zdaniem, najodpowiedniejszym będzie dr. Walerian Meysztowicz, docent Wydziału Teologicznego U.S.B.”⁷⁰.

Kolejna odpowiedź nadeszła z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Dnia 25 czerwca 1936 r. A. Vetulani napisał:

W odpowiedzi na pismo Przewielebnego Księdza Dziekana L.785 ex 1935/36 z dnia 15 czerwca b.r. mam zaszczyt donieść, że najgodniejszymi kandydatami na wakującą katedrę prawa kanonicznego na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego są zdaniem mojem X. Prof. Dr. M. Wyszyński profesor prawa kanonicznego we Lwowie, na drugim zaś miejscu X. Prof. Dr. P. Kałwa profesor nadzwyczajny tegoż przedmiotu na Wydziale prawa kanonicznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Ponieważ jednakże jest mało prawdopodobnem, aby obaj wymienieni zechcieli opuścić swe dotychczasowe placówki, dlatego wymieniam jeszcze najbardziej zdaniem mojem utalentowanego z pośród docentów prawa kanonicznego X. Dr. Meysztowicza, docenta Uniwersytetu Stefana Batorego⁷¹.

Powyższa opinia krakowskiego uczonego, zgodnie z którą wskazani przez niego uczeni ze Lwowa i Lublina zapewne nie będą skłonni zrezygnować ze swoich dotychczasowych stanowisk, oraz konstatacja, że najbardziej utalentowanym ze wszystkich docentów – i tym samym najbardziej predysponowanym – do objęcia katedry jest W. Meysztowicz przechylały szalę na korzyść naszego bohatera. Tym samym kandydatura W. Meysztowicza stawała się coraz bardziej pewna.

Dnia 10 listopada 1936 r. spotkała się komisja powołana w sprawie obsadzenia katedry w składzie I. Świrski, jako dziekan i przewodniczący, oraz Czesław Falkowski i L. Puciata. Dziekan przedstawił wyniki ankiety profesorskiej. I tak podsumujmy:

Kandydaturę P. Kałwy *primo et unico loco* zgłosili: W. Abraham, T. Silnicki, a *secundo loco*: A. Vetulani, M. Wyszyński. Kandydaturę W. Meysztowicza odpowiednio I. Grabowski, B. Wilanowski, *secundo loco* nikt, a *tertio loco* A. Vetulani. Po jednym zgłoszeniu *primo loco* otrzymali M. Wyszyński (od A. Vetulaniego) oraz J. Krzemieniecki (od M. Wyszyńskiego). Dziekan podsumował, iż na „uwagę” zasługują dwie kandydatury – P. Kałwy z Lublina oraz W. Meysztowicza z Wilna. L. Puciata skonstatował – nie wiemy, na jakiej podstawie, być może zgodnie z sugestią A. Vetulaniego – że kandydatura uczonego z Lublina „jest nierealna” i należy zatrzymać się nad kandydaturą docenta macierzystego fakultetu. W związku z tym

⁷⁰ AAN, MWRiOP, sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza, opinia z 18 czerwca 1936 r.; LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, opinia z 18 czerwca 1936 r.

⁷¹ AAN, MWRiOP, sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza, opinia z 25 czerwca 1936 r.; LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, opinia z 25 czerwca 1936 r.

zlecono dziekanowi przygotowanie referatu o tejże osobie, czyli o W. Meysztowiczu i jego naukowym dorobku⁷².

W tym samym czasie I. Świrski wysłał do arcybiskupa metropolity Wilna Romualda Jałbrzykowskiego 12 listopada 1936 r. prośbę o udzielenie – „[...] o ile ku temu nic na przeszkodzie nie stoi” – tzw. misji kanoniczej, aby można było powołać W. Meysztowicza, który jest najpoważniejszym kandydatem do nominacji na wakującą, po B. Żongołłowiczu, katedrę prawa kanonicznego⁷³. Arcybiskup przychylił się do prośby i 21 listopada 1936 r. udzielił „misji kanonicznej” księdzu Walerianowi Meysztowiczowi do wykładania prawa kanonicznego na Wydziale Teologicznym USB, jak i w Seminarium Archidiecezjalnym Wileńskim⁷⁴.

Dnia 3 grudnia 1936 r. zebrała się ponownie komisja w sprawie obsadzenia katedry prawa kanonicznego, celem przeprowadzenia dyskusji nad przygotowanym przez I. Świrskiego referatem. Po jego wysłuchaniu komisja uchwaliła wniosek, by zwrócić się do Rady Wydziałowej, aby ta wyjednała – via Senat Akademicki USB i MWRiOP – u Prezydenta Rzeczypospolitej nominację dla W. Meysztowicza na katedrę prawa kanonicznego w charakterze profesora nadzwyczajnego⁷⁵.

Następnego dnia odbyło się posiedzenie Rady i wniosek komisji został przyjęty. Odpowiednie pismo do Senatu Akademickiego USB wystosowano 9 grudnia 1936 r.⁷⁶ Dnia 14 stycznia 1937 r. uzupełniono wniosek o pismo, w którym W. Meysztowicz zgadza się na objęcie katedry⁷⁷. Tym samym rozpoczęło się – trwające niemal rok – oczekiwanie na rozpatrzenie wniosku.

---

⁷² LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, protokół z posiedzenia komisji z 10 listopada 1936 r.

⁷³ Tamże, pismo z 12 listopada 1936 r.

⁷⁴ Tamże, Ap. 1(I)Bb, b. 748, Teczka personalna W. Meysztowicza, pismo z 21 listopada 1936 r. Por. tamże, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, pismo z 21 listopada 1936 r. W Dzienniku pod datą 25 stycznia 1931 r. B. Żongołłowicz zapisał, iż arcybiskup zabronił W. Meysztowiczowi pisać do „Słowa”, a także „przemawiać w radio, spowiadać oprócz niedziel, głosić kazań. To represja za jego polityczne przekonania. Był usunął go z »Odrodzenia«, lecz na prośbę odrodzeniowców przywrócił”. Wszystko to miało związek z protestem w sprawie brzeskiej. Por. B. Żongołłowicz, *Dzienniki...*, s. 126.

⁷⁵ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, protokół posiedzenia komisji z 3 grudnia 1936 r. Por. AAN, MWRiOP, sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza, protokół posiedzenia Komisji z 3 grudnia 1936 r.

⁷⁶ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 69, Protokoły posiedzeń Rady Wydziału, protokół z 4 grudnia 1936 r. Por. tamże, b. 72, Sprawozdania Wydziału, sprawozdanie za rok akademicki 1936/37; tamże, Ap. 1(I)Bb, b. 748, Teczka personalna W. Meysztowicza, pismo z 14 grudnia 1936 r.; tamże, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, pismo z 9 grudnia 1936 r., pismo z 14 grudnia 1936 r.; AAN, MWRiOP, sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza, odpis protokołu z 4 grudnia 1936 r.

⁷⁷ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, pismo z 9 grudnia 1936 r., pismo z 14 stycznia 1937 r.

W tym czasie, w I trymestrze roku akademickiego 1936/37 W. Meysztowicz przeprowadził wykład zatytułowany „Religia i Kościół Katolicki w konstytucjach państw współczesnych”. Wykład zlecony w liczbie 5 godzin oraz dwie godziny ćwiczeń z prawa kanonicznego prowadził J. Ellert. Miał wykładać do czasu objęcia katedry przez profesora, co miało nastąpić w tym roku akademickim⁷⁸.

Tymczasem sprawa nominacji na katedrę wciąż nie była zakończona. Dnia 3 lipca 1937 r. W. Meysztowicz napisał z Rzymu odpowiedź na list z 16 czerwca 1937 r. (w sprawie ogłoszenia wykładów). Podał w nim, że do czasu ostatecznego załatwienia sprawy nominacji na katedrę prosi Wydział Teologiczny o zwłokę w odpowiedzi czy wykłady na rok akademicki 1937/38 będzie ogłaszał już jako profesor, czy nadal jako docent. Poinformował, że przygotował do druku pracę *Les religions dans les constitutions des états modernes*, która chciałby ogłosić drukiem w lecie⁷⁹.

5. W. Meysztowicz profesorem na nadzwyczajnej katedrze prawa kanonicznego Wydziału Teologicznego USB⁸⁰

Prezydent mianował ostatecznie W. Meysztowicza na katedrę dekretem z dnia 14 września 1937 r.⁸¹ W związku z ogłoszoną nominacją 21 września 1937 r. I. Świrski zwrócił się do W. Meysztowicza, przebywającego wówczas w Rzymie, aby ten zadeklarował, kiedy przystąpi do wykładów w Wilnie, a jeżeli nie będzie to możliwe, to również dziekan prosi o stosowną deklarację, gdyż wówczas zostaną podjęte kroki w celu zlecenia wykładów komuś w zastępstwie⁸². Niezależnie od tej korespondencji, dzień później W. Meysztowicz napisał z Rzymu prywatny list do dziekana Wydziału Teologicznego, w którym przekazał, że wie z gazet o nominacji, ale będzie czekał na oficjalne pismo. Dodał, iż – w porozumieniu z Ministerstwem

⁷⁸ Tamże, b. 83, Wykłady zlecone 1933–1939, pismo z 22 września 1936 r., pismo z 5 października 1936 r. Por. tamże, b. 72, Sprawozdania Wydziału, sprawozdanie za rok akademicki 1936/37. Można dodać, iż w roku akademickim 1936/37 J. Ellert przerabiał ze studentami proces małżeński, a na seminarium uczęszczało 5 studentów. Por. tamże; LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 83, Wykłady zlecone 1933–1939, wykłady zlecone w roku akademickim 1936/37.

⁷⁹ Tamże, b. 72, Sprawozdania Wydziału, sprawozdanie za rok akademicki 1936/37, list WM z 3 lipca 1937 r. [wersja opublikowana: *Les religions dans les constitutions des états modernes*, Roma 1938].

⁸⁰ Por. *Księga Pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, t. 1. *Z dziejów dawnego Uniwersytetu*, t. 2. *Dziesięciolecie 1919–1929*, Wilno 1929; M. Przeniosło, *The Faculty of Theology of the Stefan Batory University in Vilnius 1919–1939, The Person and the Challenges* 2015, t. 5, nr 2.

⁸¹ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, odpis nominacji z 14 września 1937 r.

⁸² Tamże, pismo z 21 września 1937 r.

Spraw Zagranicznych (MSZ) – będzie starał się wyjechać z Włoch około 10 listopada 1937 i „[...] raczej wcześniej niż później”⁸³.

Już 28 września list wysłany 21 września 1937 r. znalazł się w Rzymie. W. Meysztowicz odpisał, iż uzależnia zadeklarowanie daty rozpoczęcia wykładów od otrzymania oficjalnego pisma o nominacji, gdyż na razie o tym fakcie wie wyłącznie z doniesień prasowych. Zadeklarował jeszcze, że zakończenie prac w Rzymie i powrót do Wilna zajmie mu około 6 tygodni⁸⁴. Dziekan oficjalnie przesłał informację o nominacji W. Meysztowiczowi 4 października 1937 r.⁸⁵

Wobec opóźniana się przyjazdu W. Meysztowicza wykłady zlecone z prawa kanonicznego prowadził – ostatecznie w I trymestrze (jesiennym) roku akademickiego 1937/38 – Jan Ellert⁸⁶. Choć W. Meysztowicz deklarował w liście z 7 października 1937 r., że obejmie wykłady 15 listopada 1937 r.⁸⁷, to złożenie przysięgi służbowej wobec rektora USB i dziekana Wydziału Teologicznego nastąpiło 15 (17) listopada 1937 r.⁸⁸ Niemniej z powodu ważnych zajęć w Ambasadzie otrzymał urlop i rozpoczął wykłady oraz przejął kierownictwo Seminarium Prawa Kanonicznego z dniem 1 lutego 1938 r., czyli dopiero w II trymestrze (zimowym). Wówczas całe jego wynagrodzenie było już wypłacane z budżetu USB, a nie przez MSZ⁸⁹.

Długo w Wilnie W. Meysztowicz nie zabawił. Dnia 7 marca 1938 r. MSZ poprosiło USB o wyrażenie zgody na urlopowanie W. Meysztowicza od 1 kwietnia do 13 maja 1938 r. celem ponownego wyjazdu do Rzymu. W tym czasie zaplanowano uroczystości kanonizacyjne Andrzeja Boboli i obecność W. Meysztowicza – jako radcy kanonicznego Ambasady – wydawała się niezbędną⁹⁰. Podanie o sześciotygo-

---

⁸³ Tamże, list z 22 września 1937 r.

⁸⁴ Tamże, list z 28 września 1937 r.

⁸⁵ Tamże, pismo z 4 października 1937 r.

⁸⁶ Tamże, b. 353, Wykładający, umowa z 22 września 1937 r. Por. tamże, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, pismo z 5 października 1937 r.

⁸⁷ Tamże, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, list z 7 października 1937 r.

⁸⁸ Tamże, Ap. 1(I)Bb, b. 748, Teczka personalna W. Meysztowicza, ślubowanie z 18 listopada 1937 r. Por. tamże, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, pismo z 22 listopada 1937 r.; *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1937/38*, Wilno 1938, s. 10.

⁸⁹ LCVA, E. 175, Ap. 8(V)B, b. 72, Sprawozdania Wydziału, sprawozdanie za rok akademicki 1937/38. Por. tamże, b. 83, Wykłady zlecone 1933–1939, pismo z 6 października 1937 r., pismo z 6 lipca 1937 r.; tamże, Ap. 15, b. 301, Teczka personalna W. Meysztowicza, dekret z 14 września 1937 r., pismo z 22 listopada 1937 r.; tamże, Ap. 1(I)Bb, b. 748, Teczka personalna W. Meysztowicza, pismo z 14 września 1937 r., pismo z 22 listopada 1937 r., pismo z 3 stycznia 1938 r.

⁹⁰ Tamże, Ap. 1(I)Bb, b. 748, Teczka personalna W. Meysztowicza, pismo z 7 marca 1938 r. Por. tamże, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, pismo z 7 marca 1938 r.

dniowy urlop poparł dziekan I. Świrski⁹¹, a Aleksander Wóycicki 21 marca 1938 r. urlopu udzielił⁹².

Co wiemy o pracy naszego bohatera na fakultecie teologicznym jako profesora? Według sprawozdania z Seminarium Prawa Kanonicznego w roku akademickim 1937/38:

- na Seminarium było zapisanych dwunastu słuchaczy;
- tematem zebrań seminaryjnych były źródła prawa kanonicznego. Uczniowie zapoznali się praktycznie z Corpus Iuris Canonici oraz z księgami liturgicznymi, jak również z Acta Sanctae i Acta Apostolicae Sedis, ze źródłami Gasparoańskimi, Bullariuszami i aktami ówczesnie obowiązujących i dawniejszych niektórych synodów polskich;
- na zebraniach seminaryjnych były odczytywane i omawiane następujące wypracowania uczniów: 1) Bohdanowicza – „O dekretach Grzegorza X”, 2) p. Kisielówny – „O pracy Malakauska’sa p.t. Bażnitiusu Teisu Saltiniai”, 3) S. Lenarczyków – „O postulacie zakonnym w Codex Iuris Canonici i w dawniejszym prawie”⁹³.

Z kronikarskiego obowiązku można nadmienić, iż W. Meysztowicz był członkiem komisji do nostryfikacji doktoratu ks. Leonarda Świdzkiego (doktorat z Uniwersytetu Gregoriańskiego) w 1938 r., ks. Kazimierza Grzybowski (doktorat prawa kanonicznego z Uniwersytetu Gregoriańskiego), gdzie wydał opinię za nostryfikacją w 1938 r., oraz ks. Mieczysława Gisztera (doktorat z Instytutu Katolickiego w Paryżu) w 1939 r.⁹⁴

Na rok akademicki 1938/39 W. Meysztowicz ogłosił następujące wykłady i ćwiczenia:

- „Prawo publiczne Kościoła Katolickiego” (2 godziny tygodniowo, w czwartki, 18–20, sala VII oraz we wtorki, 11–12 i czwartki, 8–9, sala Seminarium Duchownego, aula IV);
- „Komentarz na I Księgę Kodeksu Prawa Kanonicznego” (3 godziny tygodniowo, w piątki, 9–10 i soboty, 10–12, sala Seminarium Duchownego, aula IV);
- „Proseminarium z prawa kanonicznego” (2 godziny tygodniowo, piątki, sala Seminarium Duchownego) oraz
- „Ćwiczenia seminaryjne z prawa publicznego Kościoła Katolickiego” (2 godziny tygodniowo w salach Seminarium Teologicznych)⁹⁵.

⁹¹ Tamże, Ap. 1(I)Bb, b. 748, Teczka personalna W. Meysztowicza, pismo z 17 marca 1938 r. Por. tamże, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, pismo z 17 marca 1938 r.

⁹² Tamże, Ap. 1(I)Bb, b. 748, Teczka personalna W. Meysztowicza, pismo z 21 marca 1938 r.

⁹³ Tamże, Ap. 8(V)B, b. 72, Sprawozdania Wydziału, sprawozdanie za rok akademicki 1937/38.

⁹⁴ Tamże, b. 20, Nostryfikacje, tu ich akta nostryfikacyjne.

⁹⁵ *Rocznik Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1938–1939, Wilno 1938–1939*, s. 68.

Nie zaniedbywał pracy z młodzieżą akademicką, w tym aktywnie współpracował ze Stowarzyszeniem Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie”. Jak zauważył Patryk Tomaszewski, lata 1931–1934 to okres ożywienia działalności tej organizacji. Jej inicjatorami byli właśnie W. Meysztowicz i Henryk Hlebowicz⁹⁶. W. Meysztowicz był kapłanem „Odrodzenia”⁹⁷, a podczas jego nieobecności (wyjazdy do Rzymu) zastępował go H. Hlebowicz⁹⁸. Możemy podać kilka przykładów aktywności naszego bohatera na tym polu. „Odrodzenie” urządziło w niedzielę 23 października 1938 r. o godzinie 12.00 w lokalu własnym (ul. Uniwersytecka 7–9a) zebranie dyskusyjne, które zagał W. Meysztowicz na temat: „Zagadnienia etyczne w »Krzyżowcach« Szczuckiej”⁹⁹. Staraniem Stowarzyszenia zaplanowano od 31 października do 2 listopada 1938 r. ogólnoakademickie rekollekcje zamknięte dla studentek w Czarnym Borze, a dla studentów w klasztorze oo. Misjonarzy: „Konferencje prowadzić będą: dla koleżanek Józef Zawadzki, dla kolegów prof. Walerian Meysztowicz”¹⁰⁰. W kolejnym roku, 7 maja o godzinie 18.00 w Sali Śniadeckich Stowarzyszenie Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie” urządziło „odczyt z referatem” W. Meysztowicza¹⁰¹. Ksiądz profesor miał być również filistrem honorowym korporacji „Conradia”, ale nie znalazłem na to potwierdzenia w dokumentacji¹⁰².

Również i w tym czasie, z uwagi na obowiązki dyplomatyczne, W. Meysztowicz zmuszony był odwoływać swoje wykłady i ćwiczenia. Z poruczenia MSZ w roku akademickim 1938/39 dwukrotnie wyjeżdżał do Rzymu, aby świadczyć prace specjalne w Ambasadzie Rzeczypospolitej przy Stolicy Apostolskiej. Obowiązki profesora uniwersytetu i radcy kanonicznego połączył, kiedy reprezentował Wydział Teologiczny USB na pogrzebie Ojca Świętego Piusa XI¹⁰³.

---

⁹⁶ P. Tomaszewski, *Uniwersytet Stefana Batorego...*, s. 216, 360, 475–476. Por. W. Meysztowicz, *Gawędy...*, passim.

⁹⁷ B. Żongołłowicz, *Dzienniki...*, s. 58.

⁹⁸ P. Tomaszewski, *Uniwersytet Stefana Batorego...*, s. 363.

⁹⁹ LCVA, F. 175, Ap. 15, b. 52, Stowarzyszenie Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie”, ogłoszenie (brak daty).

¹⁰⁰ Tamże.

¹⁰¹ LCVA, F. 175, Ap. 15, b. 52, Stowarzyszenie Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie”, pismo z 22 kwietnia 1939 r.

¹⁰² www.archiwumkorporacyjne.pl [dostęp: 23.10.2022 r.]. Por. LCVA, F. 175, Ap. 15, b. 40, Akademicka Korporacja „Conradia”.

¹⁰³ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 72, Sprawozdania Wydziału, sprawozdanie za rok akademicki 1938/39. Por. tamże, Ap. 1(I)Bb, b. 748, Teczka personalna W. Meysztowicza, telegramy z 1939 r. (m.in. w sprawie przedłużenia urlopu); tamże, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, pismo z 8 marca 1939 r.

Zakończenie

Piękne lato roku 1939 nie zwiastowało tego, że świat wielu milionów ludzi, w tym naszego bohatera, nie tylko się zawali, lecz także zostanie bezpowrotnie zniszczony. Dwór rodzinny Meysztowiczów w Pojościu (Pajuostis) został opuszczony około 1920 r., kiedy tereny te przypadły niepodległej Litwie (tzw. Kowieńskiej). Wydarzenia II wojny światowej dopełniły procesu zniszczenia¹⁰⁴.

W. Meysztowicz w czerwcu 1939 r. przemawiał na pogrzebie Jana Tyszkiewicza, swojego kolegi z wojska i przyjaciela, który zginął 31 maja 1939 r. w katastrofie awionetki¹⁰⁵. W czasie letnich wakacji roku akademickiego 1938/39 W. Meysztowicz zamierzał wyjechać w celach naukowych na Litwę i Łotwę¹⁰⁶. Został jednak wezwany do Rzymu, gdzie zastała go wiadomość o wybuchu II wojny światowej. Dnia 2 września 1939 r. wyruszył w podróż powrotną do kraju, a 10 września zameldował się w 13 pułku ułanów wileńskich. Został kapelanem szwadronu w tymże pułku. Po klęsce kampanii wrześniowej przez Kowno, Szwecję i Wielką Brytanię powrócił do Rzymu, gdzie pod okiem swojego nowego szefa, ambasadora Kazimierza Papée, kontynuował służbę dyplomatyczną i prace naukowe. W rodzinne strony już nigdy nie powrócił¹⁰⁷.

Nadzieja na funkcjonowanie USB mimo toczącego się konfliktu nie zniknęła. Wobec nieobecności profesora należało powierzyć wykłady i ćwiczenia z prawa kanonicznego. I tak, na rok akademicki 1939/40, decyzją Rady Wydziału Teologicznego z dnia 25 września 1939 r., obowiązki zastępcy profesora na katedrze prawa kanonicznego zostały powierzone ponownie J. Ellertowi w pełnym wymiarze godzin wraz z kierownictwem zakładu, aż do odwołania¹⁰⁸. J. Ellert rozpoczął wykłady formalnie 1 października 1939 r.¹⁰⁹ Wzmiankę o W. Meysztowiczu znajdziemy jeszcze w aktach formularza czy ankiety zawierającej „wiadomości o zespole naukowym, technicznym i administracyjnym USB”. Informacji, o jakie prosiły władze litewskie, nie wypełnił

¹⁰⁴ R. Aftanazy, *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, cz. 1, t. 3. *Województwo trockie, Księstwo Żmudzkie, Inflanty Polskie, Księstwo Kurlandzkie*, Wrocław 1992, s. 115–122.

¹⁰⁵ A. Mycielski, *Chwile czasu minionego*, oprac. E. Mycielska-Dowgiałło, M. Mycielski, Warszawa 2012, s. 263.

¹⁰⁶ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 64, Ogólne 1932–1940, pismo z 6 czerwca 1939 r.

¹⁰⁷ S. Gajewski, *Meysztowicz Walerian*, passim; J. Kopiec, *Ks. Walerian Meysztowicz...*, passim; T. Krahel, *Meysztowicz Walerian*, passim; M.A. Supruniuk, *Ks. Prof. Walerian Meysztowicz i Polski Instytut Historyczny w Rzymie*, Archiwum Emigracji 2013, z. 1 (18).

¹⁰⁸ LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 87, Zastępcy profesorów 1928–1940, pismo z 30 XI 1939 r.

¹⁰⁹ Tamże, pismo z 13 października 1939 r. Por. LCVA, F. 175, Ap. 1(I)Ba, b. 60, Wnioski o nominacje profesorów (nie załatwione), pismo z 7 października 1939 r., pismo z 30 października 1939 r.; tamże, Ap. 8(V)B, b. 64, Ogólne 1932–1940, pismo z 25 września 1939 r., pismo z 27 września 1939 r.; tamże, Ap. 14, b. 7, Teczka personalna J. Ellerta.

„[...] z powodu nieobecności w Wilnie”¹¹⁰. Działalność W. Meysztowicza jako profesora polskiego uniwersytetu zakończyło zamknięcie USB 15 grudnia 1939 r.¹¹¹ Tak bezpowrotnie – jak miało się okazać – zamknął się litewski okres życia W. Meysztowicza, a otworzył emigracyjny, co nie stanowi już przedmiotu naszych rozważań.

Aneksy

Aneks 1. Wykaz przedmiotów, na jakie uczęszczał W. Meysztowicz podczas studiów na Wydziale Teologicznym USB

Przedmiot	Liczba godzin	Imię i nazwisko profesora
Rok akademicki 1922/23, trymestr I		
Teologia fundamentalna – o istnieniu Boga	3	B. Wilanowski
Teologia fundamentalna – o źródłach objawienia	1	B. Wilanowski
Prawo kanoniczne – ius matrimoniale	3	B. Żongołłowicz
Historia kościoła – wieki średnie	2	C. Falkowski
Historia kościoła – odrodzenie i reformacja	3	C. Falkowski
Teologia moralna – De sacramentis	5	I. Świrski
Teologia dogmatyczna – De Deo Uno et Trino	5	A. Skorko
Trymestr II		
Prawo kanoniczne	3	B. Żongołłowicz
Historia kościoła – wieki średnie	2	C. Falkowski
Historia kościoła – odrodzenie i reformacja	3	C. Falkowski
Teologia dogmatyczna – De Deo Uno et Trino	5	A. Skorko
Teologia moralna – De sacramentis	5	I. Świrski
Seminarium prawa kanonicznego	2	B. Żongołłowicz
Seminarium teologii dogmatycznej	2	A. Skorko
Trymestr III		
Pismo św. – wstęp do Nowego Testamentu	2	B. Wilanowski
Kościelne prawo karne	3	B. Żongołłowicz

¹¹⁰ Tamże, Ap. 8(V)B, b. 64, Ogólne 1932–1940, pismo z 9 listopada 1939 r. Por. tamże, Ap. 13, b. 663, Ankiety niebędących na służbie pracowników i wiadomości o zespole naukowym USB – tu znajduje się tylko karta z nazwiskiem i informacją, że uposażenie miesięczne wynosi 658 złp i 60 groszy plus dodatek służbowy 40 złp.

¹¹¹ *Likwidacja Uniwersytetu Stefana Batorego przez władze litewskie w grudniu 1939 roku. Dokumenty i materiały*, oprac. P. Łossowski, Warszawa 1991 (wyd. 2: *Ostatnie dni Uniwersytetu Stefana Batorego. Świadectwo dokumentalne*, Warszawa 2012).

Teologia moralna – De primis quattuor decalogi, praeceptis	5	I. Świrski
Teologia dogmatyczna – De Deo Uno et Trino	5	A. Skorko
Seminarium teologii dogmatycznej	2	A. Skorko ¹¹²
Rok akademicki 1923/24, trymestr I		
Teologia dogmatyczna – De sacramentis	5	A. Skorko
Historia kościoła w XIII i XIV w.	2	C. Falkowski
Jus canonici – jus matrimoniale	3	B. Żongołłowicz
Teologia moralna fundamentalna	5	I. Świrski
Teologia pasterska	3	L. Puciata
Egzegeza Ewangelii św. Łukasza	2	B. Wilanowski
Seminarium teologii dogmatycznej	2	A. Skorko ¹¹³
Trymestr II		
Teologia moralna	5	I. Świrski
Prawo kanoniczne	3	B. Żongołłowicz
Teologia pastoralna	3	L. Puciata
Język hebrajski	3	P. Nowicki
Scriptura sacre N. Test	3	B. Wilanowski
Teologia dogmatyczna	2	B. Wilanowski
Seminarium teologii apologetycznej	2	B. Wilanowski
Historia Kościoła	5	C. Falkowski ¹¹⁴
Trymestr III		
Encyklopedia i metodyka nauk teologicznych	1	B. Wilanowski
Teologia fundamentalna, cz. II	4	B. Wilanowski
Dzieje Reformacji	3	C. Falkowski
Historia Kościoła w XIII i XIV w.	2	C. Falkowski
Historia ksiąg Starego Testamentu	3	W. Michalski
Egzegeza wybranych ustępów Starego Testamentu	2	W. Michalski
Teologia moralna	5	I. Świrski
Teologia pasterska	3	L. Puciata
Wstęp do Pisma Św. Nowego Testamentu	2	B. Wilanowski
Egzegeza św. Łukasza	2	B. Wilanowski
Wstęp do Pisma Św. Starego Testamentu	2	Nowicki
Język hebrajski	3	Nowicki
Seminarium hebrajskie	2	Nowicki

Źródła: LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 254, Akta studentów, akta W. Meysztowicza, karty wpisowe na rok akademicki 1922/23. Miejscem zamieszkania W. Meysztowicza było Wilno, ul. Mostowa 12. LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 302, Karty albumowe z roku akademickiego 1923/24; por. LCVA, F. 175, Ap. 10(II)Ca, b. 18, Karty wpisowe dla Kwestury za rok akademicki 1922/23; F. 175, Ap. 10(II)Ca, b. 25, Karty wpisowe dla Kwestury za rok akademicki 1923/24.

¹¹² Złożył egzaminy z 1) prawa kanonicznego, 2) teologii moralnej, 3) teologii dogmatycznej. Podpis dziekana B. Wilanowskiego.

¹¹³ Dziekan B. Wilanowski zaliczył trymestr 15 grudnia 1923 r.

¹¹⁴ Dziekan B. Wilanowski potwierdził (bez daty) trymestr.

Aneks 2. Ocena rozprawy habilitacyjnej „Dobra Kościelne jako przedmiot uprawnień w prawie W. Ks. Litewskiego” X. D-ra Walerjana Meysztowicza

Powstanie dóbr kościelnych w W. X. Litewskim przez nadania, darowizny, kupno, zbywanie tych dóbr, zamianę, obciążenia stanowią przedmiot i materiał dotychczas naukowo nieopracowany. Z tych względów kanonistyczno-historyczna rozprawa X. Dr. Meysztowicza, stanowiąca dorobek zarówno w historii Kościoła jak i w nauce kanonistycznej, daje mu niezaprzeczone prawa do otrzymania veniam legendi.

Ponadto w toku rozprawy X. Meysztowicz na podstawie ogromnego materiału rzeczowego poruszył i oświetlił w sposób całkowicie nowy trzy podstawowe zagadnienia kanonistyczne: osobowość prawna instytucji kościelnych, prawo patronatu, własność prywatna Kościoła, obalając dotychczasowe w powyższych trzech zagadnieniach dogmaty w kanonistyce.

Na podstawie materiałów z dziedziny stosunków prawno-kanonistycznych w Zachodniej Europie i w Królestwie Polskim ustalono w nauce kanonistycznej, że instytucje kościelne zyskały osobowość prawną w Europie w wieku XI i XIII, jak to ostatecznie ustalili w szeregu świetnych rozpraw znakomity kanonista Stutz, w Polsce nasz świetny kanonista uczony prof. Abraham.

Rozprawa X. Meysztowicza obala dotychczasowe pewniki kanonistyczne w tej dziedzinie i ustala z pewnością niewzruszalną, że w W. X. Litewskim do upadku Rzeczypospolitej t.j. do końca wieku XVIII instytucje kościelne, z wyjątkiem Wileńskiego Kolegium, nie uzyskały i nie posiadały ani faktycznie ani prawnie osobowości prawnej.

Ustalono również oddawna w nauce kanonistycznej, że własność na Kościołach prywatna zanikła na Zachodzie najpóźniej w wieku XI /Stutz/, w Polsce w wieku XIII /Abraham/. X. Meysztowicz ustalił na podstawie materiałów nieznanymi zachodnio-europejskim i polskim kanonistom, że własność prywatna na Kościołach w pewnym względzie dochowała się i przetrwała w W. X. Litewskim do końca wieku XVIII.

Na podstawie twórcy nauki o patronacie /Gracjan/ Aleksander III w dekretach ustalił cechy i właściwości prawne patronatu. Nauka Gracjana o patronacie, ujęta w formę prawną przez Aleksandra III w dekretach przetrwała niezmienna i niewzruszona aż do naszych czasów, stanowiąc elementarne składniki i zasady kanonistyczne instytucji patronatu, powszechnie przyjętej i uznawanej w nauce kanonistycznej i znanej każdemu z podręczników prawa kościelnego.

X. Meysztowicz w rozprawie omawianej ustalił z całkowitą pewnością zgoła odmienne pojęcie patronatu w W. X. Litewskim, udowadniając na podstawie obfitego

materiału odmienne i dodatkowe składniki patronatu i przez to wykazał, iż nauka kanonistyczna o składnikach patronatu, ustalona w nauce kanonistycznej jako niewzruszony pewnik, nie jest słuszna ani w treści swojej, ani w rozciągłości w przestrzeni i w czasie.

Tezy powyższe zagadnienie w oświeceniu X. Meysztowicza stanowią nie tylko całkowity nowy dorobek w ogromnej rozpiętości i skali, lecz całkiem prawie rewolucyjny a niezbity wynik naukowy, zmuszający naukę kanonistyczną do rewizji prawnej instytucji patronatu w jego treści i rozciągłości w przestrzeni i czasie.

W rozprawie swej X. Meysztowicz poruszał – ubocznie szereg innych zagadnień kanonistycznych, rzucających nowe światło na szereg ustalonych przepisów kanonistycznych i na ich doktrynalne interpretacje. Tak naprzykład udowodnił, jakkolwiek ani wymienił ani powołał Konstytucji /Ambitiosae/, że powszechne prawo kościelne o alienacji dóbr kościelnych nie było stosowane w W. X. Litewskim.

X. Meysztowicz wyzyskał olbrzymi materiał źródłowy. Naukowa metoda opracowania bez zarzutu.

Rozprawa X. Meysztowicza posiada ogromną doniosłość naukową w dziedzinie nauki kanonistycznej powszechnej.

Rozprawą omawianą X. Meysztowicz nie tylko udowodnił, iż zasługuje na habilitację, lecz uzyskał niewątpliwie prawo – pomijam tu przepis formalny – do mianowania go profesorem nadzwyczajnym, bez związku nawet z jego pracami poprzednimi, jedynie na podstawie pracy „Dobra kościelne jako przedmiot uprawnień w prawie W. Ks. Litewskiego”, przerastającej wszelkie wymagania jakie się stawia pracom habilitacyjnym.

Doradzałbym autorowi tej pracy wydać ją w języku niemieckim, co by niewątpliwie dało autorowi duże nazwisko w naukowym świecie kanonistycznym a zarazem udostępniło europejskim kanonistom sposobność zrewidować i skorygować dotychczasowe pewniki w nauce kanonistycznej.

Prof. Bronisław Żongołłowicz
Warszawa 11.III.1936.

Do opinii Księdza Ministra Prof. Dr. Br. Żongołłowicza oceniającej pracę X. Dr. W. Meysztowicza dołączam się całkowicie.

X. Prof. Bolesław Wilanowski
Wilno, 12.III.1936.

Źródła: AAN, MWRiOP, sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza, referat z 11 marca 1936; LCVA, E. 175, Ap. 8(V)B, b. 52, Docenci i habilitacje 1931–1935, referat z 11 marca 1936 r.

Aneks 3. Opinia I. Świrskiego o kandydaturze W. Meysztowicza na nadzwyczajną katedrę prawa kanonicznego

Ks. Dr. Walerian Meysztowicz urodził się dnia 11/24 czerwca 1893 r. w Pojościu /Ziemi Kowieńskiej/. Studia odbywał w Cesarskim Liceum Aleksandrowskim w Petersburgu, na Wydziale Teologicznym U.S.B. i na Wydziale Prawnym Papieskiego Ateneum w Rzymie, gdzie w roku 1926 otrzymał z Prawa Kanonicznego stopień doktora, nostryfikowany przez Uniwersytet Stefana Batorego w dniu 27.XI.1930 r.

Podczas wojny służył w 3 pułku ułanów i 13 pułku ułanów Wileńskich, został odznaczony krzyżem *Virtuti Militari*, Krzyżem Walecznych i Medalem Niepodległości.

Na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego prowadził wykłady zlecone z prawa kanonicznego w latach 1930/31 i 1931/32. Od czerwca 1932 r. zajmuje stanowisko radcy kanonicznego Ambasady Rzeczypospolitej przy Stolicy Apostolskiej.

W dniu 23 kwietnia 1936 r. po przedłożeniu pracy p.t. „Dobra kościelne jako przedmiot uprawnień w prawie W. Ks. Litewskiego” otrzymał na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego *veniam legendi* z zakresu prawa kanonicznego. Habilitacja ta została zatwierdzona przez Pana Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w dniu 14.V.1936 r.

Z prac Ks. Dr. Waleriana Meysztowicza dotychczas drukiem ogłoszonych na uwagę zasługują następujące:

I. *Domicilium et quasi-domicilium eorumque effectus in codice Juris Canonici. Romae 1926, str. 43.*

Autor postawił sobie za zadanie wyświetlenie używanych w prawie kanonicznym dwóch pojęć; „*domicilii*” i „*quasi-domicilii*”. Najpierw precyzuje treść tych pojęć, treść jaką miały one w prawie Rzymskim a następnie przechodzi do prawa kanonicznego, ustala zgodności i różnice pomiędzy nimi w prawie kanonicznym do wydania kodeksu przez Benedykta XV i w samym kodeksie.

Po sprecyzowaniu tych pojęć przechodzi do analizy skutków, jakie one za sobą pociągają w stosunku do norm ogólnych, przyjmowania i udzielania sakramentów, pogrzebu, forum odpowiedniego w procesach sądowych oraz zaciągania kar kościelnych.

W pracy autor wykazał dobrą znajomość literatury kanonistycznej, zmysł prawniczy i umiejętność podejścia do tematu.

II. *De conditione juridica Ecclesiae in Polonia, Romae, 1931, str. 30.*

Praca ta, jak sam jej tytuł wskazuje stawia sobie br. skromne zadanie, a mianowicie ma zamiar scharakteryzować obecny stan prawny Kościoła Katolickiego

w Polsce. Ten stan prawny określa Konstytucja z dnia 17 marca 1921 r., która wyznaniu katolickiemu wyznacza pierwsze miejsce w pośród innych wyznań jednako uprawnionych. Kościołowi katolickiemu na mocy konkordatu przyznana została swoboda rządzenia się owymi własnymi prawami. Państwo wzięło na siebie obowiązek obrony tych praw, a klerowi katolickiemu zapewniło swoją protekcję. Wiernym pozostawiona została pełna swoboda komunikowania się ze Stolicą Apostolską.

Prawo małżeńskie nie zostało jeszcze zreformowanym i na terytorium Polski w rozmaitych jej częściach moc obowiązującą zachowały 5 kodeksów.

Praca ta nosi charakter informacyjny przede wszystkim dla zagranicy.

III. Dobra kościelne jako przedmiot uprawnień w prawie W. Ks. Litewskiego. Wilno, 1935, str. X + 167.

We wstępie autor omawia źródła, określa dokładnie swój temat, uzasadnia podstawę obranego przez siebie podziału na okresy, ustala na podstawie prawa kanonicznego znaczenie terminu „dobra kościelne” oraz stwierdza fakt, że normy Gracjana i Dekretalów weszły w życie w W. Ks. Litewskim dopiero po długiej ewolucji prawa litewskiego. Ten proces ewolucyjny autor dzieli na cztery okresy.

Okres I, do 1387 r. Okres ten jest tem charakterystyczny, że dla braku źródeł nic o nim pewnego i określonego powiedzieć nie można.

Dobra kościelne, bardzo zresztą nieliczne, istniały. Posiadały je kościoły: katolicki i prawosławny, ale na zasadach, jak przypuszczać należy, wyjątkowych. Zjawisko to na kształtowanie się prawa litewskiego wpływu nie wywarło. Wpływ ten zaczyna się dopiero od roku 1387 i stanowi drugi okres w rozwoju prawa i ciągnie się do roku 1430.

Okres II, 1387–1430 r. W okresie tym powstają liczne nadania hospodarskie, poczynione przez Jagiełłę i Witolda biskupom, katedrom, kapitułom, klasztorom i kościołom parafialnym. Ponadto kościoły zdobywają sobie dobra drogą zawładnięcia terenów niczych. Autor podaje dość obszerny wykaz dóbr, jakie w tym okresie kościół zdobywa, zaznaczając, że wykaz ten jest tylko fragmentaryczny. Autor stwierdza, że posiadanie tych dóbr przez Kościół nie było pełne, lecz ograniczało się tylko do użytkowania i administrowania. Bez zezwolenia hospodara nie wolno je było alienować, hospodar mógł je w każdej chwili wycofać i prawo użytkowania kończyło się ze śmiercią hospodara. Stąd wniosek, że jedynym podmiotem prawa własności był W. Ks. Litewski, a jedynym tytułem zdobycia dóbr, nadanie przez niego poczynione. Tem się tłumaczy też fakt, że nadań ze strony osób prywatnych w tym okresie nie spotykamy. Tytuł zdobycia dóbr drogą zawładnięcia tej absolutnej władzy książęcej nie przeczy, gdyż i w tym wypadku tytuł własności należał do hospodara.

Nietylko w tym okresie, lecz też znacznie później prawo litewskie nie zna jeszcze osoby moralnej, jako podmiotu prawa i nadania otrzymują tylko osoby fizyczne, jednakże osoby fizyczne w używaniu tych dóbr były skrupowane przez określenie celów, na jakie nadania były przeznaczone. To określenie celów zastępowało w prawie litewskim lukę, istniejącą w niem przez nieuznawanie osoby moralnej. „Wydaje się nam wystarczające – powiada autor, że możemy w tym okresie stwierdzić niezgodność pomiędzy prawem kanonicznym, uznającym osobowość prawną jednostek kościelnych, a prawem W. Ks. Litewskiego, nie znającym tej osobowości. Ten konflikt z dziedziny pojęć nie przenosił się w dziedzinę praktyczną. Prawa, dotyczące dóbr kościelnych, dawały się ułożyć praktycznie w pewien sposób, zadawalający obie strony” /str. 40/.

Okres III /1430–1632/. Od roku 1431 zaczyna się nowy okres w rozwoju prawa litewskiego. Cechami wyróżniającymi ten okres od poprzedniego podług autora są dwa zjawiska; 1/ wzrost praw szlacheckich, 2/ ustabilizowanie pojęcia instytucji kościelnej.

Nadania gospodarskie w okresie tym są bardzo nieliczne i powoli zanikają widocznie dlatego, że kościół w poprzednim okresie został już dostatecznie uposażony, jak też i dlatego, że obok gospodarskiego, otworzyło się nowe źródło zdobywania dóbr kościelnych, a mianowicie nadania szlacheckie. Szlachta, o ile z jednej strony dopomagała Wielkiemu Księciu w budowie kościołów, o tyle z drugiej strony sprzeciwiała się uposażeniom kleru przez Wielkiego Księcia. Takie postępowanie podyktowane było ich dążeniami do skoncentrowania ziemi we własnym posiadaniu.

Ziemie nadane klerowi przez Wielkiego Księcia, wolne były od obowiązku służby wojskowej, szlachcie zaś chodziło o zmuszenie kleru do niesienia ciężarów służby wojskowej z tych dóbr przynajmniej, które zostały nabyte inną drogą, niż przez nadanie wielkksiążęce. Stąd nowy powód do sprzeciwu nadaniom wielkksiążęcym.

W poprzednim okresie prawo do dóbr kościelnych należało do Wielkiego Księcia, w okresie zaś powitoldowym ten prosty stan rzeczy bardzo się komplikuje. Obok Wielkiego Księcia występują też jako właściciele dóbr kościelnych również panowie, o ile poczynili nadania Kościołowi. Prawo panów do dóbr kościelnych otrzymuje nazwę „prawa patronatu”. Termin zapożyczony jest z prawa kanonicznego, ale ma zupełnie inne znaczenie.

W okresie tym kanoniczne pojęcie osoby prawnej zaczyna powoli przenikać do prawa litewskiego. Za właściciela dóbr kościelnych zaczynają uważać Boga, lub którego ze świętych, to znowu duchownego i jego następców, aż nareszcie ustala się pogląd, że podmiotem prawa jest instytucja kościelna.

Ten ostatni pogląd został wniesiony do trzeciego statutu litewskiego w roku 1588, ale w praktyce zjawiał się on znacznie wcześniej.

Prawa kleru na razie bardzo ograniczone przez Wielkiego Księcia i panów, powoli zaczynają się rozszerzać, aż nareszcie zrównały się z prawami panów.

Zanim się jednak zrównały, obowiązywały „prawa patronatu”. Terminem tym objęte były następujące uprawnienia panów: 1/ prawo wycofywania dóbr kościelnych albo zamiany ich na inne dobra; 2/ prawo wymagania ponoszenia ciężarów wojskowych: osobowych i rzeczowych; 3/ prawo sądowego wglądu do dóbr kościelnych; 4/ prawo mianowania beneficjentariuszów.

Z prawa zamiany obficie skorzystał król Zygmunt August dla przeprowadzenia wielkiej reformy agrarnej. Prawo to wygasło pod koniec wieku XVII *per non usum*. Obowiązek pełnienia służby wojskowej jako wyraźnie kolidujący z prawem kanonicznym, powoli zamienia się w obowiązek dostarczania żołnierzy do wojska.

Prawo ferowania wyroków sądowych w sprawie dóbr kościelnych zarezerwowane Wielkiemu Księciu oraz panom, było również w sprzeczności z prawem kanonicznym. Dla uniknięcia tego konfliktu utworzona została przez Stefana Batorego za zgodą Grzegorza XIII specjalna instytucja „Tribunal Compositi Judicii”, złożona z równej liczby sędziów duchownych i świeckich, którzy rozpatrywali sprawy dóbr kościelnych w drugiej instancji.

Gdy w wieku XVI rozpoczął się ruch reformacyjny i wielu panów przyjęło protestantyzm, prawo patronatu dawało im możliwość zarówno kościoły, jak też dobra kościelne będące w ich posiadaniu, oddawać w ręce protestantów. Z prawa tego panowie korzystali obficie. Jednakże wyroki Trybunału Compositi Judicii wydane w drugiej połowie wieku XVI i na początku wieku XVII położyły kres temu.

Trybunał Compositi Judicii ustalił zasadę, że panom nie wolno przeznaczać kościołów na inne wyznanie, niż to, dla którego były ufundowane. Na skutek tego wielka ilość kościołów, w których już zainstalowani byli kaznodzieje protestanccy, wraca do kleru katolickiego.

Okres IV. Po roku 1632 następuje nowy okres, okres można powiedzieć zastoju w rozwoju prawa litewskiego. Zasady prawne ustalone w poprzednim okresie pozostają niezmiennymi, aż do czasów rozbioru Polski.

Temat przez autora opracowany jest zupełnie nowy, dotychczas nie poruszany i dlatego czyni jego pracę bardzo ciekawą i bardzo pożyteczną.

Plan i konstrukcja pracy są bardzo przejrzyste, język poprawny, argumentacja ścisła. Autor operuje chociaż niekompletnym, ale bardzo bogatym materiałem archiwalnym. Wszystkie dostępne źródła zostały wyzyskane dobrze.

Autor w wyprowadzaniu wniosków jest bardzo ostrożny i dlatego rezultaty jego pracy nie budzą wątpliwości. Literatura dotycząca historii prawa litewskiego wykorzystana została sumiennie i ze znajomością podejścia do tematu.

Biorąc pod uwagę wszystkie zalety tej pracy oraz tę okoliczność, że autor jest docentem naszego Uniwersytetu, pochodzi z Wileńszczyzny, interesuje się zagadnieniami związanymi z tym terenem, co daje gwarancję, że w przyszłości będzie w tym kierunku dalej owocnie pracował, stawiam jego kandydaturę na katedrę prawa kanonicznego Uniwersytetu Stefana Batorego i proponuję powołać go w charakterze profesora nadzwyczajnego.

Wilno, dnia 3 grudnia 1936 r.

Ks. Ignacy Świrski

Źródła: AAN, MWRiOP, sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza, opinia I. Świrskiego z 3 grudnia 1936 r.; LCVA, F. 175, Ap. 1(I)Bb, b. 748, Teczka personalna W. Meysztowicza, opinia I. Świrskiego z 3 grudnia 1936 r.; LCVA, F. 175, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego, opinia I. Świrskiego z 3 grudnia 1936 r.

Bibliografia

Archiwum Akt Nowych, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, sygn. 4335, Teczka personalna W. Meysztowicza.

Lietuvos centrinis valstybės archyvas, Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie

- F. 175, Ap. 1(I)A, b. 290, Wykłady zlecone 1931–1933.
- F. 175, Ap. 1(I)Ba, b. 60, Wnioski o nominacje profesorów (nie załatwione).
- F. 175, Ap. 1(I)Bb, b. 748, Teczka personalna W. Meysztowicza.
- F. 175, Ap. 8(V)B, b. 20, Nostryfikacje.
- F. 175, Ap. 8(V)B, b. 29, Sprawozdania Wydziału.
- F. 175, Ap. 8(V)B, b. 40, Wykłady zlecone 1923–1933.
- F. 175, Ap. 8(V)B, b. 52, Docenci i habilitacje 1931–1935.
- F. 175, Ap. 8(V)B, b. 64, Ogólne 1932–1940.
- F. 175, Ap. 8(V)B, b. 69, Protokoły posiedzeń Rady Wydziału Teologicznego.
- F. 175, Ap. 8(V)B, b. 72, Sprawozdania Wydziału.
- F. 175, Ap. 8(V)B, b. 73, Sprawy Wydziału Teologicznego 1932–1939.
- F. 175, Ap. 8(V)B, b. 83, Wykłady zlecone 1933–1939.
- F. 175, Ap. 8(V)B, b. 87, Zastępcy profesorów 1928–1940.
- F. 175, Ap. 8(V)B, b. 100, Katedra prawa kanonicznego.
- F. 175, Ap. 8(V)B, b. 254, Akta studentów, akta W. Meysztowicza.
- F. 175, Ap. 8(V)B, b. 302, Karty albumowe z roku akademickiego 1923/24.
- F. 175, Ap. 8(V)B, b. 353, Wykładający.

- F. 175, Ap. 13, b. 663, Ankiety niebędących na służbie pracowników i wiadomości o zespole naukowym USB.
- F. 175, Ap. 14, b. 7, Teczka personalna J. Ellerta.
- F. 175, Ap. 15, b. 40, Akademicka Korporacja „Conradia”.
- F. 175, Ap. 15, b. 52, Stowarzyszenie Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie”.
- F. 175, Ap. 15, b. 301, Teczka personalna W. Meysztowicza.
- F. 1258, Ap. 1, b. 29, Spuścizna W. Meysztowicza, „Dziennik” (fragmenty).

Źródła drukowane

- Księga Pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, t. 1. *Z dziejów dawnego Uniwersytetu*, t. 2. *Dziesięciolecie 1919–1929*, Wilno 1929.
- Likwidacja Uniwersytetu Stefana Batorego przez władze litewskie w grudniu 1939 roku. Dokumenty i materiały*, oprac. P. Łossowski, Warszawa 1991 (wyd. 2: *Ostatnie dni Uniwersytetu Stefana Batorego. Świadectwo dokumentalne*, Warszawa 2012).
- Rocznik Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1938–1939*, Wilno 1938–1939.
- Statut Tymczasowy Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie*, Wilno 1919.
- Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1936/37*, Wilno 1937.
- Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1937/38*, Wilno 1938.

Wspomnienia

- Meysztowicz W., *Gawędy o czasach i ludziach*, Londyn 1983 [oraz inne wydania w Polsce].
- Mycielski A., *Chwile czasu minionego*, oprac. E. Mycielska-Dowgiałło, M. Mycielski, Warszawa 2012.
- Żongołowicz B., *Dzienniki 1930–1936*, oprac. D. Zamojska, Warszawa 2004.

Literatura

- Aftanazy R., *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, cz. 1, t. 3. *Województwo trockie, Księstwo Żmudzkie, Inflanty Polskie, Księstwo Kurlandzkie*, Wrocław 1992.
- Gajewski S., *Meysztowicz Walerian*, w: *Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego w Polsce*, t. K–P, red. R. Bender, Lublin 1994.
- Jastrzębski J., *Habilitacja w państwowym szkolnictwie akademickim II Rzeczypospolitej*, *Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki* 2010, t. 19, nr 1–2.
- Kopiec J., Ks. *Walerian Meysztowicz (1893–1982). Dyplomata, prawnik i historyk w służbie kraju*, w: *Duchowieństwo polskie w świecie. Materiały VII Międzynarodowego Symposium Biografistyki Polonijnej. Papieski Uniwersytet Urbanański, Rzym, 17–18 października 2002*, red. A. i Z. Judyccy, Toruń 2002.
- Kraheil T., *Meysztowicz Walerian*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1981–1993*, red. J. Mandziuk, Warszawa 1995.
- Lanckorońska K., *Walerian Meysztowicz (1893–1982). In memoriam*, *Antemurale* (Rzym), 1982–1983, t. 26.
- Libera P., *Walerian Meysztowicz (1893–1982)*, w: *Słownik biograficzny polskiego katolicyzmu społecznego*, t. 4, red. R. Łatka, Warszawa 2022.

- Meysztowicz W., *Les religions dans les constitutions des états modernes*, Roma 1938.
- Paszkiewicz M., *Walerian Meysztowicz (1893–1982)*, Teki Historyczne 1985, t. 18.
- Przeniosło M., *The Faculty of Theology of the Stefan Batory University in Vilnius 1919–1939, The Person and the Challenges* 2015, t. 5, nr 2.
- Supruniuk M.A., *Ks. Prof. Walerian Meysztowicz i Polski Instytut Historyczny w Rzymie*, Archiwum Emigracji 2013, z. 1 (18).
- Szczepanik E., *Śp. prof. Ks. Prałat Walerian Meysztowicz*, Rocznik Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie (Londyn) 1981/82, t. 25.
- Tierling E., *Księdza Meysztowicza „Gawędy o czasach i ludziach”*, w: *Literackie Kresy i bezkresy. Księga ofiarowana profesorowi Bolesławowi Hadaczkowi*, red. K.R. Łozowska, E. Tierling, Szczecin 2000.
- Tomaszewski P., *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie w latach 1919–1939. Studium z dziejów organizacji i postaw ideowych studentów*, Toruń 2018.
- Wilemska E., *Meysztowicz Walerian*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 12, red. E. Ziemann, Lublin 2008.
- Wojtczak K., *O stopniach naukowych i veniam legendi w II Rzeczypospolitej (część I)*, Studia Prawa Publicznego 2014, nr 3.
- Wojtczak K., *O stopniach naukowych i veniam legendi w II Rzeczypospolitej (część II)*, Studia Prawa Publicznego 2014, nr 4.
- Wojtyska H.D., *Ks. Walerian Meysztowicz i jego „Antemurale”*, w: *Mistrz i przyjaciel. Księga pamiątkowa ku czci Księdza Profesora Marka Tomasza Zahajkiewicza*, red. J. Pałucki, Lublin 1997.
- Zając J., *Czasopiśmiennictwo kościelnej prowincji wileńskiej w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2019.

Netografia

www.archiwumkorporacyjne.pl [dostęp: 23.10.2022 r.].